श्री काशी संस्कृत ग्रन्थमाला १९२

व्याससुभाषितसंग्रहः

चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी-१

॥ श्रीः ॥

काशी संस्कृत ग्रन्थमाला

१९३

व्याससुभाषितसंग्रहः

डॉ० लुड्व्हिक् ष्टेर्णबाख् इत्येतैः

अनेकमातृकाधारेण पाठान्तरादिभिः संशोध्य

इदम्प्रथमतया सम्पादितः

चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी-१

१९६९

प्रकाशक : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी
मुद्रक : विद्याविलास प्रेस, वाराणसी
संस्करण : प्रथम, वि० संवत् २०२६
मूल्य : रु० १०-००

गोपाल मन्दिर लेन
पो० बा० ८, वाराणसी-१ (भारतवर्ष)
फोन : ३१४५

प्रधान शाखा
चौखम्बा विद्याभवन
चौक, पो० बा० ६९, वाराणसी-१
फोन : ३०७६

THE

KASHI SANSKRIT SERIES

193

❀❀❀❀

THE

VYĀSA-SUBHĀṢITA-SAṂGRAHA

Critically edited for the first time

By

LUDWIK STERNBACH, LLD.

Hon. Professor of Dharmaśāstra and Ancient Indian Culture

THE

CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES OFFICE

VARANASI-1

1969

Gopal Mandir Lane,
P. O. Chowkhamba, Post. Box 8,
Varanasi-1 (India)
1969
Phone : 3145

First Edition
1969
Price : Rs. 10-00

Also can be had of
THE CHOWKHAMBA VIDYABHAWAN
Publishers and Oriental Book-Sellers
Chowk, Post Box 69, Varanasi-1 (India)
Phone : 3076

ACKNOWLEDGEMENTS

The author tenders his sincere gratefulness to Sri Mohandas Gupta and Sri Bitthaldas Gupta of the Chowkhamba Sanskrit Series Office for their interest in the publication of the Vyāsa-subhāṣita-saṁgraha and in particular to Sri S. Mukhopadhyaya who made many valuable suggestions for the improvement of the text and for seeing the entire work through the Press.

New York
August 1969

Ludwik Sternbach

TABLE OF CONTENTS

ABBREVIATIONS

A.	See text paras 1 and 3.
a.	attributed to.
ABayA.	*Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Phil. Kl.
ABORI.	Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute.
AKM.	*Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, herausgegeben von der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.*
ALB.	Adyar Library Bulletin.
AlK.	Alaṁkārakaustubha of Viśveśvara Pt. K. M. 66.
AlR.	Alaṁkāraratnākara of Śobhākaramitra, POS. 77.
Amd.	Alaṁkāramahodadhi of Narendraprabha Sūri. GOS 95.
ĀnSS.	Ānandāśrama Sanskrit Series.
Any.	Anyoktimuktāvalī, KM. 8.
AOS.	American Oriental Series, published by the American Oriental Society.
Auc.	Aucityavicāracarcā of Kṣemendra, KM I. 115-60.
B.	See text paras 1 and 4.
BhPr.	Bhojaprabandha of Ballāla, Pāṇḍuraṅga Jāvajī, Bombay, śaka 1854. Also : Bhojaprabandha of Ballāladeva of Banaras, ed. by Jagdishlal Shastri, Motilal Banarsidass, Patna, 1955.
BhŚ.	Śatakatrayādi-subhāṣitasaṃgraha of Bhartṛhari, ed. by D.D. Kosambi, Siṅghī Jaina Granthamālā 23, Bombay, 1948. Also : *Nītiśataka*....of Bhartṛhari edited with Hindi and English Translation......by P. G. Nath, Bombay, 1896 (Nath).
BORI.	Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.

BrDh.	Brahmadharma in Pratnakarmanandini. Benaras.
BSS.	Bombay Sanskrit Series.
C.	See text paras 1 and 4.
ChSS.	Chowkhamba Sanskrit Series.
CKl.	J. Klatt, *De trecentis Cāṇakyae poetae indici sententis*, Halis Saxonum.
CKr.	*Stimmen indischer Lebensklugheit. Die unter Cāṇakya's Namen gehende Spruchsammlung in mehreren Recensionen untersucht und nach einer Recension (Vṛddha-Cāṇakya)übersetzt bei* O.Kressler,in *Indica* 4. Leipzig, 1907.
CL.	Laghu-Cāṇakya version.
CLB.	CL ; E. Bartoli. *Un secondo codice fiorentino inedito di Cāṇakya* (parts 2 and following) in *Rivista Indo-greco-italica di Filologia* vol 3. fasc. 3-4, pp. 151-66 (first *adhyāya*). *Also* E. Bartoli. *Il codice napolitano di Cāṇakya* in *Rivista Indo-greco-italica di Filologia*, vol. 4, fasc. 3-4. pp. 129-33; and vol. 5, fasc. 3-4, pp. 115-9 (second to eighth *adhyāya-s*).
CLH.	CL ; MS. H. 250 in the Harvard University Library, Cambridge, Mass. (first part).
CLP IV.	CL ; MS. No. 17072-4 (D) in the *Université de Paris. Institut de Civilisation Indienne.*
CLP V.	CL ; MS. No. 17072-5 (E) in the *Université de Paris. Institut de Civilisation Indienne.*
CM.	*Cāṇakya. Recension de cinq recueils de stances morales* (Cāṇakya - nīti-śataka, Cāṇakya-nīti-śāstra, Laghu-cāṇakya-rāja-nīti-śāstra, Vṛddhacāṇakya-rāja-nīti-śāstra, Cāṇakya-śloka) Par E. Monseur. Paris, 1887.
CN.	Cāṇakya-nīti-śāstra version.

CNb.	Abbreviation for the following texts : CNH, CNJV, CNR, CNTC.
CNB.	CN ; Bṛhat-Cāṇakya-ślokāḥ, with Utkala Padyānuvāda by Śrī Arjuna Mahārānaṅka..Utkal Press. Calcutta,1919.
CNF.	CN ; Cāṇakyam. *Codice indiano edito dal Dre Emilio Bartoli.* Napoli, 1911.
CNG.	CN ; The Recension of Cāṇakya used by Galanos for his *'Eκ διαφορῶν ποιτῶν* by George Melville Bolling. In *Studies in Honor of Maurice Bloomfield.* New Haven, 1920.
CNH.	CN ; Cāṇakya-śataka. In Kāvya-saṅgraha....by Dr. John Haeberlin.... Calcutta, 1847. pp. 312-22.
CNHU.	CN ; MS. No. H. 250 in the Harvard University Library, Cambridge, Mass.
CNI I.	CN ; MS. No. 1518a (Eggeling 3990) in the Library of the India Office, London.
CNI II.	CN ; MS. Keith 7204 (Tagore 40b) in the Library of the India Office, London.
CNJV.	CN ; Cāṇakyaśatakam. Ed. by Jīvānanda Vidyāsāgara. Calcutta, 1926. The same text was reprinted in at least seventy-eight editions.
CNM.	CN ; Rājanīti of Cāṇakya-muni. No place ; no date.
CNMN.	CN ; Cāṇīkya-mūni-kṛtaṁ (*sic !*)-nītisāra. Allahabad, 1880.
CNN.	CN ; E. Bartoli, *Un secondo codice fiorentino inedito di Cāṇakya* (See CLB ; first part).
CNNS.	CN ; Cāṇakya. In Neeti sunkhulun.... with English Translation by Maharaj K. Krishen Bahador....Serampore Press, 1831. pp. 1-22.

CNP I. CN ; MS. No. 17072-3 (A) in the *Université de Paris. Institut de Civilisation Indienne.*

CNP II. CN ; MS. No. 17072-1 (B) in the *Université de Paris. Institut de Civilisation Indienne.*

CNPh. CN ; MS. No. 1566 in the University of Pennsylvania Library, Philadelphia, Pa.

CNPN. CN ; MS. Sanskrit 684 (Cabaton 684) in the *Bibliothèque Nationale, Paris.*

CNR. CN ; Rājāpraśasthi Cāṇakya-ślokāḥ. Calcutta 1869-72.

CNS. CN ; Cāṇakya-nīti-vyavahāra-sārasaṁgraha. Ed. with Marāṭhī translation by G. S. Sardesai, Kohlapur : Poona Oriental Series, 71.

CNŚ. CN ; Cāṇakya-ślokāḥ....Ed. by Śrīrāma Śāstrī Bhaṭṭācāryya. Ghosh Press, Calcutta 1319.

CNŚJ. CN ; Cāṇakya-ślokāḥ....Saṁvāda-jñānaratnākara Press, Calcutta 1885.

CNŚK. CN ; Cāṇakya-ślokāḥ. New Sanskrit Press, Calcutta, 1887.

CNŚL. CN ; Aṣṭottara-śata-Cāṇakya-ślokāḥ. Lakṣmī Printing Works, Calcutta, 1322.

CNŚl. CN ; Cāṇakya-śloka-saṁgraha, with Hindī translation in prose and poetry by Śrī Nārāyaṇachandra Caṭṭopādhyāya. Rudra Printing Press, Calcutta, 1918.

CNŚlV. CN ; Cāṇakya-ślokāḥ, with Beṅgalī transl. by Vijayakṛṣṇanātha. 2nd ed. Girīśa Printing Works, Calcutta, 1320 (1914).

CNŚPK. CN ; Cāṇakya-śataka, with Beṅgalī transl. by Prasannakumāra Śāstri, Bhaṭṭācāryya. Shastra-prachar Press, Calcutta, 1316 (1909).

CNŚT. CN ; Cāṇakya-śataka, with Beṅgalī transl. in verses....by Rājakumāra Chakravartī. Svarṇa Press, Dacca : Calcutta, 1319 (1912).

CnT. etc. See below.

CNT IV. CN ; MS. No. 5119, as quoted in CKr. as TjD.

CNTC. CN ; Sa-ṭīka-Cāṇakya-śloka-śataka by Iśvara Candra Śarma Sāstri.Calcutta 1857 (1935).

CNW. CN ; A. Weber. *Über* 100 *Sprüche des Cāṇakya.* In *Monatsberichte der kön. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin aus dem Jahre* 1864. Berlin, 1865, pp. 400-31.

CnT. Cāṇakya-note-book MSs.

CnT I. CnT ; MS. No. 5031, as quoted in CKr. as TjA.

CnT II. CnT ; MS. No. 5117, as quoted in CKr. as TjB.

CnT III. CnT ; MS. No. 5118, as quoted in CKr. as TjC.

CnT V. CnT ; MS. No. 5120, as quoted in CKr. as TjE.

CnT VI. CnT ; MS. No. 5121, as quoted in CKr. as TjF.

CnT VII. CnT ; MS. No. 5122, as quoted in CKr. as TjG.

CPS. Vṛddha-Cāṇakya. Ed. by Pt. Śrī Rāma Śāstrī, Calcutta, 1332 (1925).

Cr. *Cāṇakya-Nīti-Text-Tradition* (Cāṇakya-Nīti–Śākhā–Sampradāya) by L. Sternbach, vol. II, parts II-III, Vishveshvaranand Indological Series 29 a, b, c Hoshiarpur, 1967 (CNr in vol. I. 1).

CR. Cāṇakya-rāja-nīti-śāstra version.

CRC. CR ; Cāṇakya-rāja-nīti-śāstra. Ed. by Pt. Iśvara Chandra Śāstrī, Calcutta. No. 2.

CRCa I. CR ; MS. Add. 2525 in the University Library, Cambridge.

CRCa II. CR ; MS. Add. 1040 in the University Library, Cambridge.

CRT. Cāṇakya-rāja-nīti-śāstra. Ed. by Suniti Kumar Pathak. Viśva Bhārati Annals, Vol. VIII. Santiniketan, 1958.

Crn. Cāṇakya-rāja-nīti. Maxims on Rāja-nīti compiled from various collections of Maxims attributed to Cāṇakya. Edited with critical apparatus by Ludwik Sternbach. The Adyar Library Series, Vol. 92. Adyar 1963.

CS. Cāṇakya-sāra-saṁgraha version.

CSLd. CS ; MS. Cod. or. 8857; Lub/D 122 in the University Library, Leiden.

CV. Vṛddha Cāṇakya, *textus ornatior* version.

Cv. Vṛddha-Cāṇakya, *textus simplicior* version.

CvA. Cv ; Rāja-nīti of Cāṇakya. Agra 1920.

CvGt. Cv ; MS. Cod. ms. sanscr. 64 in the *Niedersāchsische Staats-und Universitäts-bibliothek*, Göttingen.

CvH. Cv ; MS. No. H 250 in the Harvard University Library, Cambridge, Mass.

CvL II. Cv ; MS. A 446 in the *Karl-Marx Universität, Universitätsbibliothek*, Leipzig.

CvLd. Cv ; MS. Cod. Or. 8859 : Lub/123 in the University Library, Leiden.

CvP IV. Cv ; MS. No. 17072-4 (D) in the *Université de Paris. Institut de Civilisation Indienne.*

CvP V. Cv ; MS. No. 17072-5 (E) in the *Université de Paris. Institut de Civilisation Indienne.*

CvTb. Cv ; MS. or. fol. 1037 in the *Universitäts-bibliothek*, Tübingen.

CvW.	Cv ; MS. Walker 250 c in the Bodleian Library, Oxford.
DhN (P)	The Dhammanīti in "Ancient Proverbs and Maxims from Burmese Sources; or the Nīti Literature of Burma" by J. Gray. Truebner and Co., London, 1886. (Pāli)
GP.	Garuḍa-Purāṇa..of Maharṣi Vedavyāsa ..Ed. by Jīvānanda Vidyāsāgara. Calcutta, 1890.
GPy.	Garuḍa-Purāṇam....Paṇḍitavara Śrīyukta Pañcānana tarkaratnena sampāditam-Śrīyukta Vīrasiṁha Śāstriṇā Śrīyukta Dhīrānandakāvyanidhinā ca pariśodhitam. Śakābdāḥ 1812.
H.	Hitopadeśa.
Han.	Hanumannāṭaka ; See Mahān.
Har.	The Harivaṁśa, an epic poem by Maharṣi Vedavyāsa. Publ. by the Asiatic Society of Bengal, Calcutta, 1839.
HC.	Hitōpadêśa, or salutary instruction, in the original Sanskrit, Dasa Cumara Charita, abridged by Appayya. Three Satacas or centuries of verses by Bhartri Hari. Edited by H. T. Colebrooke. Serampore, 1804.
HH.	The Hitōpadeśa in the Sanskrit language. London Library East-India House, 1810.
HJ.	Hitopadeśa : The Sanskrit Text with a grammatical analysis alphabetically arranged by F. Johnson ; Second edition. Hartford-London, 1864.
HK.	The Hitopadeśa of Nārāyaṇa. Ed. with a Sanskrit Commentary and notes in English by M. R. Kale. Fifth edition. Bombay, 1924.
HM.	The Hitopadeśa, Sanskrit text. Vol. I first book, Vol. II second, third and

fourth books. Edited by Max M.ller. London, 1865.

HN. Nārāyaṇa, *Hitopadeśa nach der nepalesischen Handschrift N neu herausgegeben von* Heinrich Blat. Berlin, 1930.

HOS. Harvard Oriental Series.

HP. Hitopadeśa by Nārāyaṇa. Edited by Peter Peterson. BSS 33. Bombay, 1887.

HS. *Hitopadeśas id est Institutio Salutaris. Textum codd. mss. collatis recensuerunt, interpretarionem latinam et annotationes criticas adiecerunt* Augustus Guilemus a Schlegal et Christianus Lassen. *Pars. I : textum sanscritum tenens. Pars. II : commentarium criticum tenens.* Bonnae ad Rhenum, 1831. *typis regiis. Prostat apud Eduardum Weber, bibliopolam Bonnensem.*

HSS. Haridas Sanskrit Series.

IIJ. Indo-Iranian Journal.s-Gravenhage.

IS. *Indische Sprüche. Sanskrit und Deutsch herausgegeben von* O. Böhtlingk. *Zweite vermehrte u. verbesserte Ausgabe.* I-III. St. Petersburg, 1870-3.

JAOS. Journal of the American Oriental Society.

JASB. Journal of the Asiatic Society of Bengal.

JM. Jalhaṇa's Mugdhopadeśa, in KM. VIII 125.

JBBRAS Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society.

JRAS. Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.

JRASB. Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal.

JS. The Sūktimuktāvali of Bhagadatta Jalhaṇa. Ed....by Embar Krishnamāchārya, Baroda, 1938. GOS. 82. *also* MS. BORI 1424 of 1887-91. An anonymous

Jain "Subhāṣitāvali", dated Saṁvat 1673, as quoted in BhŚ.

JSAIL. Juridical Studies in Ancient Indian Law by L. Sternbach. They appeared as follows : Nos. 1, 5, 10, 14, 23 in the *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute* Vols. 24, 25, 26, 29-30, 34 ; 2, 4, 8, 9 in *The Poona Orientalist* Vols. 8, 9, 10, 13 ; Nos. 3, 6, in *The New Indian Antiquary* Vols. 6, 7 ; Nos. 7, 11, 12, 13, 20, 21, 28, in the *Bhāratīya Vidyā* Vols. 6, 7, 11, 12, 18 ; No. 15 in the *Rocznik Orientalistyczny* Vol. 17 ; No. 16 in *The Sarūpa Bhārati* ; Nos. 17, 19, 24, 27, 30, 32. in *The Journal of the American Oriental Society* Vols. 71, 72, 76-7, 79. 4, 83. 1 ; No. 18 in *Siddha Bhāratī* I ; No. 22 in the *P. K. Gode Commemoration Volume* ; No. 25 in the *St. Schayer Commemoration Volume* ; No. 26 in the *Dr. S. K. Belvalkar Felicitation Volume;* No. 29. in *Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens. In Memoriam Ernst Diez*;No.31. *Pandit Gopinath Kaviraj Commemoration Volume.* All JSAIL studies were reprinted by Motilal Banarsidass in L. Sternbach, Juridical Studies in Ancient Indian Law Vols. I-II, New Delhi 1965 and 1967.

JSS. The Journal of the Siam Society, Bangkok.

KāP. *Kāvyapradīpa* of Govinda, KM 24.

KH. *Kāvyānuśāsana* of Hemacandra, KM 71.

Kk. *Kavitāmṛtakūpa-satpadyaratnākara,* Calcutta School-book Society's Press, 1828.

KM. Kāvyamālā, published by Nirṇaya Sāgar Press, Bombay.

KN. Kāmandakīya-nītisāra, with a commentary compiled and edited by Paṇḍita

Rāmanārāyaṇa Vidyāratna. Jaganmohana Tarkālaṅkāra and Kāmākhyānātha Tarkabāgīśa. Edited by Rājendralāla Mitra....Bibl. Ind. 4. Asiatic Society of Bengal, Calcutta, 1861-4.Also in ĀnSS.136 and TSS.14.

KPr. *Kāvyaprakāśa* of Mammaṭa, BORI, 1950. Also in ĀnSS 89.

KṣB. The Bṛhatkathāmañjarī of Kṣemendra. Edited by..Paṇḍit Śivadatta...and Kāśīnāth Pāṇḍuraṅg Parab. KM. 69. Bombay. 1901. *Also* : *Der Auszug aus dem Pañcatantra in Kṣemendras Bṛhatkathāmañjarī. Einleitung. Text, Übersetzung und Anmerkungen von* Leo von Mankowski. Leipzig, 1892.

KSG. Kāvyasaṅgraha. Edited by Jīvānanda Vidyāsāgara. Third Edition. Sarasvatī Press, Calcutta, 1888.

KSH. Kāvya-saṅgraha. A Sanskrit Anthology. Ed. by Dr. J. Haeberlin, Calcutta, 1847.

KSS. Kathāsaritsāgara. Ed. by H. Brockhaus. AKM. 2.5.

Kt. } KtR. } Kathārṇava, as quoted in IS. KtR. in Malayamārutaḥ ed. by V. Raghavan, Tirupati, 1966.

LN (P). The Lokanīti in "Ancient Proverbs and Maxims from Burmese Sources; or the Nīti Literature of Burma" by J. Gray, London, Truebner and Co., 1886. (Pāli) and in JASB 47, Part I, Calcutta, 1878 p. 239 sqq. See also NKy (B).

Mahān. Mahānāṭaka, as quoted in IS.

MaP. Matsya-Purāṇam. Ed. by J. Vidyāsāgara. Calcutta 1876. *Also* Vaṅgavāsī Press, Calcutta 1890.

MBh.	Mahābhārata.
MBh (Bh).	MBh. Poona Critical Edition. BORI. 1933-1961.
MBh (C).	MBh. Royal Asiatic Society ed. Calcutta, 1834-9 (Calcutta ed.).
MBh (R).	MBh. Ed. by P. C. Roy. Third ed. Calcutta 1886-8. (Bombay ed.).
Medh.	See Mn.
MK.	The Mādhavānala-kathā..by P. E. Pavolini, IX International Congress of Orientalists. London I, pp. 430-53. (MK(P). Also in GOS. 93. (pp. 342-379; Mādhavānala Kāmakanda) (MK GOS). *Also Die Strophen der Mādhavānala-kathā von* H. Schöhl. Halle c.d.s. 1914. (MK(S).
Mn.	Manu-smṛti with the Manubhāṣya of Medhātithi (Medh.). Edited....by MM. Gaṅgānātha Jhā....Vol. 1-2. Bibl. Ind. 256. Asiatic Society of Bengal, Calcutta, 1932.
MP.	The Mārkaṇḍeya-Purāṇa....Edited by Rev. K. M. Banerjea. Bibl. Ind. 29. Asiatic Society of Bengal, Calcutta, 1862.
MS.	Manuscript.
NBh.	Narābharaṇam in *Malayamārutaḥ*, part I. Ed. by V. Raghavan. The Central Sanskrit Institute. Tirupati 1966.
NIA.	New Indian Antiquary.
NKy (B).	Nīti *K*yan. Translation of a Burmese Version of the Nīti *K*yan a Code of Ethics in Pāli (Burmese) JRAS 17 of 1860, p. 252 sqq.
NM (T).	Nītiśāstra of Masūrākṣa. Tibetan and Sanskrit with an Introduction in English, by Sunitikumar Pathak. Viśva

Bhāratī Annals, Vol. X. Santiniketan, 1961. (Tibetan).

NŚ (OJ). Nītiśāstra. Oud-Javaansche tekst met vertaling uitgegeven door R. Ng. Dr. Poerbatjaraka. *Bibliotheca Javanica* 4. Bandoeng, 1933 (Old Javanese).

NT. Nītiśāstra in Telugu, as quoted in IS.

Old Syriac Old Syriac version of the Pañcatantra.

OLPSS. Oriental Library Publications. Sanskrit Series, Mysore.

P. Pañcatantra.

Pad. Padyaracanā of Lakṣmaṇa Śāstrī Aṅkolakara. KM 89.

PD. The Pañcatantra of Durgāsiṁha by A. Veṅkatasubbiah, *Zeitschrit für Indologie u. Iranistik*, 6.255 sqq.

PdP. Padma-Purāṇam. ĀnSS, extra 1.

PdT. Padyāmṛta-taraṅgiṇī by Haribhāskara, Ed. by Dr. Jatindra Bimal Chaudhuri. Saṁskṛta-kośa-kāvya-saṁgraha 4. Calcutta 1941.

PKS. J. Hertel, *Über einige HSs. von Kathāsaṅgraha-strophen*, ZDMG.64, p. 62 sqq.

PM. *Eine vierte Jaina-Recension des Pañcatantra (Meghavijaya) von* J. Hertel. ZDMG. 57, p. 639 sqq.

PN. Pañcatantra. Nepāli text, as quoted in PS. LXXXIX. 100-26, PT. I, pp. 117-35. and PRE 2. 192-258.

PO. The Poona Orientalist.

POS. Poona Oriental Series.

PP. The Pañchatantra. A collection of Ancient Hindu Tales in the recension, called Pañcākhyānaka....of Pūrṇabhadra. By J. Hertel. HOS. 11-2. Cambridge, Mass., 1908-12.

Pras. Śrīmatkavikulatilakoktiḥ...prasaṅgābharaṇaṁ (no place, no date).

PRE. The Pañcatantra I-V. The text in its oldest form. Ed....by F. Edgerton. Poona, 1930. *Also* : The Panchatantra reconstructed......by F. Edgerton I-II. AOS 2-3. New Haven, 1924.

PS. *Das südliche Pañcatantra. Sanskrit Text der Recension β mit den Lasarten der besten HSs. der Recension α : herausg. von* J. Hertel; *Abh. d. phil-hist. Klasse d. kön. sächs. Ges. d. Wiss.* XXIV. 5. Leipzig, 1906.

PSh. M. Haberland. *Zur Geschichte des Pañcatantra. Text der südlichen Recension.* SWA. 107, 397-476 (1884).

PT. }
PTem. } *Über das Tantrākhyāyikā, die Kaśmirische Rezension des Pañcatantra mit dem Texte der HS. Decc. Coll. VIII.* 145; *herausg. von* J. Hertel; *Abh. d. phil.-hist. Klasse d. kön. sächs. Ges. d. Wiss.* XXII. 5. Leipzig 1904 (PTem). *Also* : The Pañchatantra. A collection of ancient Hindu Tales in its oldest Recension, the Kashmirian entitled Tantrākhyāyikā; the original Sanskrit text. *editio minor*....(PT) by J. Hertel, HOS. 14. Cambridge. Mass. 1915. *Also* : *Tantrākhyāyikā, die älteste Fassung des Pañcatantra aus dem Sanskrit übersetzt..von* J. Hertel, I-II. Leipzig u. Berlin, 1909.

PT.[2] J. Hertel. *Eine zweite Recension des Tantrākhyāyikā.* ZDMG 59. 1-30.

Pts. Pañchatantra (*textus simplicior*), Edited with notes by F. Kielhorn (I) and G. Bühler (II-V), Bombay Sanskrit Series 1, 3, 4. Bombay, 1891-6.

PtsK. *Pantschatantrum, sive quinquepartitum de moribus exponens...Edidit...Io.Godofr.*

	Ludov. Kosegarten....Pars prima, textum sanscritum simpliciorem tenens. Bonnae ad Rhenum, 1848.
PX.	J. Hertel. *Über einen südlichen textus amplior des Pañcatantra.* ZDMG 60, 769-81 and 61. 1872.
R.	Rāmāyaṇa.
R (B)	R. Bombay edition. Reprinted. Bombay (no date).
Rdh (M)	Rājādhirāj. Preliminary Notes on Mōñ Proverbs, Appendix E to "On Siāmese Proverbs and Idiomatic Expressions" by Col. G. E. Gerini. JSS 1. p. 133. (Mōñ).
RJ.	Rasika-jīvana of Gadādhara Bhaṭṭa. Ed. by J. B. Chaudhuri. Calcntta, 1944.
RN (P)	The Rājanīti in "Ancient Proverbs and Maxims from Burmese Sources : or the Nīti Literature of Burma" by J. Gray. Truebner and Co, London, 1886 (Pāli).
Sama.	Samayocitapadyaratnamālā, compiled by Pt. Mātriprasāda Pāndeya, Haridas Sanskrit Series 165. (vol. 1)
Sar.	Sarasvatī-kaṇṭhābharaṇa by Dhāreśvara Bhojadeva, ed. by Pt. Kedārnātha Śarmā and Vāsudeva Lakṣmaṇa Śāstrī Paṇśīkar, KM 94.
ShD (T)	She-rab Dong-bu or Prajñya Dandha by Li-Thub (Nāgārjuna), ed. and trans. by Maj. W. L. Campbell. Calcutta, 1919. (Tibetan).
ŚKDr.	Śabdakalpadruma, ChSS 93.
Skm.	Saduktikarṇāmṛta of Śrīdharadāsa, Punjab Oriental Series 15. *Also* ed. by S. Ch. Banerji. Firma K. L. Mukhopadhyay. Calcutta 1965.

SkP. Skanda-Purāṇa. Veṅkaṭeśvarā Press, Bombay, 1908-9.

SkV. Subhāṣita-ratna-kosa by Vidyākara. Ed. by D. D. Kosambi and V. V. Gokhale. HOS. 42. 1957.

Ślt (OJ) Ślokāntara, an Old Javanese didactic text, ed. by Sharada Rani, Dvīpāntara-piṭaka, being the Indonesian Collection in the Series of Indo-Asian Literature forming the Śatapiṭaka, vol. 2, International Academy of Indian Culture, Delhi, 1957. (Old Javanese).

SMa. Subhāṣita-mañjarī by S. Veṅkaṭarāma Śastri, Kumbakonam, 1921.

SMS. L. Sternbach, Mahā-subhāṣita-Saṅgraha. (in preparation.)

SN (P). The Suttavaḍḍhananīti in "Ancient Proverbs and Maxims from Burmese Sources : or the Nīti Literature of Burma" by J. Gray. Truebner and Co., London. 1886 (Pāli).

ŚP. The Paddhati of Śārṅgadhara, Sanskrit anthology. Edited by Peter Peterson ....Vol. I. BSS. 37. Bombay, 1888.

SR. Subhāṣita-ratna-bhāṇḍāgāra, enlarged and re-edited by Nārāyaṇa Rāma Āchārya Kāvyatīrtha, eighth ed., Nirṇaya Sāgar Press, Bombay, 1952.

SRHt. Sūktiratnahāra of Sūrya, ed. by K. Sāmbaśiva Śāstri, Trivandrum Sanskrit Series CXLI, Śrī Citrodayamañjarī XXX, Trivandrum, 1938.

SRK. Subhāṣitaratnākara, A collection of witty and epigrammatic sayings in Sanskrit, compiled and edited by Kṛṣṇa Śāstrī Bhāṭavaḍekar, Bombay, 1872.

Srm. Subhāṣitaratnamālā by D. S. Jayakody, Colombo, 1926.

SRN (T). Sa-skya legs-bead. Subhāṣita-ratna-nidhi. W. L. Campbell. *Ost - Asiatische Zeitung, Neue Folge* 2 of 1925 pp. 31-65 ; 159-185. (Tibetan and Mongolian). *Also* : A Treasury of Aphoristic Jewels. The Subhāshita-ratna-nidhi of Sa skya Pandita in Tibetan and Mongolian by J. E. Bossom. University Microfilms, 1965. Ann Arbor. Mich.

SRRU. Saṃskṛta Sūktiratnākara, ed. by Rāmaji Upādhyāya, 1959.

SSB. Subhāṣitasudhā-ratna-bhāṇḍāgāra. Compiled and annotated by Pt. S. Kaviratna. Śrī Veṅkaṭeśvara Steam Press, Bombay, 1885.

Sakṛ. Saṁskṛta-pāṭhopakāraka. Calcutta, 1761, as quoted in IS.

SS (OJ). Sāra-samuccaya in Śata-piṭaka Series 24. Ed. by Dr. Raghn Vira. New Delhi, 1962 (Old Javanese). *Also* : Sārasamuccaya Tutur. Eene oudjavaansche Vertaling van-indische Spreuken door Dr. H. H. Juynboll in *Bijdragen tot de Taal–. Landen-Volken-kunde van Nederlandsch-Indie.* VI/852. 1901. pp. 393-8. (Old Javanese).

SSH. Sūktiśatakam. Ed. by H. Jhā. HSS. 263

Śto. *Der Textus ornatior der Śukasaptati. Kritisch herausgegeben von* Richard Schmidt. ABay A.21. Abth.2. 1898-9.

Śts. *Die Śukasaptati, textus simplicior, herausgegeben von* Richard Schmidt. AKM 10.1. Leipzig, 1893.

Su. Subhāṣitārṇava, as quoted in IS.

Sub. Śrīsūktāvalī, Codice Indiano edito dal Dre. E. Bartoli, Napoli, 1911.

Subh. Subhāṣitaya of Alagiyavanna, second ed. 1925.

Subh.-v.	Subhāṣita-varṇana being a commentary on Subh.. by W. P. Gunawardhana, Panadure, 1917.
ṢuM.	Subhāṣitamuktāvalī ed. by R. N. Dandekar, University of Poona, 1962.
SWA.	*Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften.*
UK (OJ).	Tantri-Kāmandaka. *Een Oudjavaansche Pañtjatantra-Bewerking door Dr. C. Hooykaas, Bibliotheca Javanica* 2. Bandoeng, 1931 (Old Javanese).
TP.	M. W. Carr. A Collection of Telugu Proverbs translated, illustrated and explained together with some Sanskrit Proverbs printed in *Devanāgarī* and Telugu characters. Madras, 1868.
VC.	Vikrama's Adventures, or the thirty-two tales of the throne......Edited in four..recensions : Southern (VCsr). Metrical (VCmr), Brief (VCbr). Jainistic (VCjr) : also sections from Vararuci's recension (VCvarV).. and translated into English....by Franklin Edgerton....2 vols. HOS, 26, 27. Cambridge, Mass. 1926.
Vet.	*Die Vetālapañcaviṁśatikā in den Recensionen des Śivadāsa und eines Ungennannten mit kritischem Commentar. Herausgegeben von* Heinrich Uhle. AKM. 8. 1. Leipzig.
Vet Hu.	*Die Vetālapañcaviṁśatikā des Śivadāsa nach einer Handschrifte von* 1487 *(Saṁv.* 1544) *von* H. Uhle. In *Berichte über die Verhandhungen der Kön. Sächs. Gesell. der Wissenschaften Philos. hist. Klasse 66.* Bd. 1 Heft. 1914.

VP.	Padyataraṅgiṇī of Vrajanātha, as quoted by N. A. Gore in P. O. II. 45-56.
VS.	The Subhāṣitāvali of Vallabhadeva. Edited by Peter Peterson. .BSS. 31. Bombay, 1886.
VŚ (T).	Vararuci's Śatagāta in the Tibetan Tanjur (Tibetan).
Vyās.	Vyāsa-subhāṣita, as referred to in the present edition.
Vyās. (C).	See above C.
ZDMG.	*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.*

INTRODUCTION

I. Sources

1. The present edition of the Vyāsa-subhāṣita-saṁgraha or Vyāsaśataka, a South-Indian Subhāṣita-saṁgraha, was prepared from two primary and two ancillary sources :

Primary sources :

A. MS. R. 3790 (c) in the Government Oriental MSS Library, Madras, called Vyāsaśataka. This MS is described in Vol. IV, part I of "A Triennial Catalogue of MSS" collected during the triennium 1919-20 to 1921-22 for the Government Oriental MSS Library, Madras, 1927; it is a paper MS. $10\frac{5}{8} \times 9\frac{3}{8}$ inches. Folios 44a-49a; 20 lines to a page written in *devanāgarī*; it was transcribed in 1921-22 from an MS of M. R. Ry. Nārāyaṇa-Vaidikan alias Kṛṣṇa-numbudiri Vaidikan, Tekkatu-Mana, Kammarannalur Post, Malabar District (Kerala State).

B. MS. 75309 in the Adyar Library, Madras, called Vyāsasubhāṣita of Vyāsa. The MS. is described in the Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Adyar Library, Vol. V; Kāvya, Nāṭaka and Alaṅkāra, pp. 370-371; serial No. 1096. The MS. is written on palm-leaves $9\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. Folios 41-45, 7 to 9 lines to a page written in small Grantha script, inked. Fairly old (200 to 250 years old), in good condition. The MS. contains also the Bhaktivardhanaśataka, the Kavirākṣasīya and the Nītidviṣaṣṭikā.

Ancillary sources :

2. C. The Vyāsakāraya, as published by H. Bechert in "Sanskrit Texte aus Ceylon; I. Teil in *Münchner Studien für Sprachwissenschaft, herausgegeben von Karl Hoffman und Helmut Humbach, Beiheft* D., München 1962, based on four texts :

(a) Sanna-sahita Vyāsakāraya, Buddhist School Books, published by Kolamba Paramcivijñānarttha Baudha samāgama, 1907.

(b) Vyāsakāraya in Siṃhala Granthārṇava, published by A. M. G(unasekara), pp. 46-59.

(c) Vyāsakāraya saha Hitopadeśaya, published by V. Śrī Dīpaṅkara Sthavira. Mātara (no date).

(d) Vyāsakāraya saha Hitopadeśaya, published by Ratnākara Pot velaṅda śālāva, 2496.

This ancillary source was discussed by L. Sternbach in an article published in the Adyar Library Bulletin, Vol. 31-32, pp. 636-663 "On the Sanskrit *nīti*-literature of Ceylon. I. Vyāsakāraya and Cāṇakya's Aphorisms.

SRHt. Sūkti-ratnahāra, a South Indian Subhāṣita-saṁgraha. SRHt. is attributed to Sūrya Kaliṅgarāja but this authorship is contested by V. Raghavan.[1] In the form in which it is available today, it was probably compiled in the first

---

1. *Journal of Oriental Research*, Madras, XIII, pp. 293-306. V. Raghavan also quotes A. S. Ramanatha Aiyer in Summaries of Papers : III All-India Oriental Conference, Madras, 1924 (pp. 115-119) as discussing the authorship of SRHt. I could not find this article in the Proceedings of the III All-India Oriental Conference.

half of the fourteenth century.[1] The SRHt. was edited once only by Sāmbaśiva Śāstrī in the *Trivandrum Sanskrit Series* on the basis of a single MS.[2] It contains 2,327 stanzas divided into 202 sections (*paddhati-s*).

A. MS R. 3790 (*c*)

3. The MS is in good condition; the text contains 99 verses; they are not numbered. It begins with श्रीः व्यासशतकम् । श्रीदुर्गायै नमः, and the first verse of Vyās. and ends with verse 11*of Vyās. and इति व्यासशकं समप्तम्. It was copied for my use by K. N. Krishna Sarma.

Verses appear on the respective folios as follows : 8 to 17; 18 to 27; 28 to 37; 38 to 47; 48 to 57; 58 to 67; 68 to 77; 78 to 87; 88 to 97 and 98 to 99. Generally speaking, the MS is correct; only verses 20, 33, 76 and 97 are partly incomplete or illegible. All verses, but three, appear in sources A and/or B; the three verses which appear only in this MS are verses 76, 98 and 99, published in this edition as verses 3*, 10*, and 11*; the first is partly incomplete and does not appear in other sources known to me; the other two are well known verses current in India; the first of them appears in Subhāṣita-saṁgraha-s only (ŚP, VS, SR, SSB, SRK) and the second is a Cāṇakya verse, which also appears in MK and Subhāṣita-saṁgaha-s (ŚP, SR, SSB, SRK); it spread also to the literatures of Greater India : Tibet (ShD(T), VŚ(T)6, SRN (T)8, and con-

1. S.N. Dasgupta and S.K. De, *A History of Sanskrit Literature*, Vol. I, p. 414; V. Raghavan, *op cit* p. 305.
2. No. 141 Trivandrum, 1938.

tains similar thoughts as those expressed in the Dhammapada.

B. MS 75309

4. The MS is fairly old but in good condition. It contains 73 verses numbered 1 to 73. It is the shortest of all the sources used in this edition. It begins with श्रीः व्याससुभाषितम् and the first verse of Vyās. and ends with verse 9* of Vyās. and इति व्याससुभाषितं समाप्तम् । श्रीगुरुभ्यो नमः । महागणपतये नमः. It was copied for my use by K. N. Krishna Sarma.

Verses appear on the respective folios as follows: 1-10(1); 11-19(2a); 20-28 *ab* (2b), 28 *cd*-3ↄ (3a); 37-44 *ab* (3b); 44 *cd*-51 (4a), 52-59 (4b), 60-68 (5a); 69-to the end (5b).

The MS, though short, is the best of all; it contains very few errors; however, 56 omits *cd* and marks wrongly verses 56 and 57; therefore it was necessary to mark after verse 55, the verse *ab* as 56; *cd*/*ef* as 57; *gh*/*ij* as 57. All verses but three appear in sources A and/or C; the three verses which appear only in this MS are verses 63, 64 and 73, puhlished in this edition as verses 4*, 5* and 9*; the verses do not appear in other sources kown to me.

C. Ceylonese Vyāsakāraya

5. Vyās. was transplanted to Ceylon and became one of the best known Sanskrit subhāṣita-saṁgraha-s. It was published several times in Ceylon and a critical and a very good edition was prepared by H. Bechert on their basis. This

text is the longest of all; it contains 103 verses (101+58a and 92a); it begins with व्यासकारय। नमश् शाक्यसिंहाय and the first verse of Vyās., and ends with verse 92 of Vyās. and निमि; । वन्दे मुनीन्द्रं विध्वस्तमोदध्वान्तं विकल्मषं । सवितेवारविन्दं यो मनसः सम्प्रबोधते ।

The text is the poorest of all and contains many mistakes and readings not found in the texts A and B. Although the text is the longest, only 6 verses do not appear in MSS A or B. These are verses 65, 66, 87, 96, 97 and 100 published in this edition as verses 1*, 2*, 12*, 6*, 7*, and 8*. Verses 1*, 2*, 6*, 7*, do not appear in other sources known to me; however, verses 8* and 12* are well-known maxims. 8* is a Cāṇakya verse (it is even so attributed in the Śabdakalpadruma) and appears in some Subhāṣita-saṁgraha-s and verse 12* is a *varia lectio* of a Hitopadeśa verse which appears also in several Subhāṣita-saṁgraha-s and spread to the literature of Greater India (SS(OJ)).

SRHt; Sūkti-ratnahāra

6. Although Vyāsa is often quoted as the author of many *subhāṣita-s* in Subhāṣita-saṁgraha-s, SRHt is the only Subhāṣita-saṁgraha which quotes Vyāsaśataka and Vyāsa as authors of 18 verses of Vyās. as reconstructed in this edition; of these 18 verses it attributes 12 verses to Vyāsaśataka; and six to Vyāsa. The remaining verses attributed in SRHt to Vyāsaśataka are reproduced in Annex I and those attributed in SRHt, to Vyāsa are reproduced in Annex II. In addition many verses of SRHt attributed in SRHt, to other authors appear also in Vyās.

SRHt. very often wrongly attributes some verses to different authorities. Sometimes it may be the fault of the editor of SRHt. or scribe, e. g. on p. 49 verses 3-8 are attributed to Vyāsaśataka; instead the attribution to Vyāsaśataka should have been put after verse 10 and not after verse 8, since verse 9 is Vyās. 64 and verse 10 is Vyās. 71.

54 stanzas of Vyās. are quoted in SRHt. and 22 of them occur exclusively in Vyās. and SRHt. If some verses occur in Vyās. other sources and SRHt, the text of Vyās. is either identical with the text of SRHt. or nearer to the latter text than to other sources. That seems to prove that SRHt drew directly from a text of Vyās. and can be considered as an ancillary source for the reconstruction of Vyās.[1]

SRHt attributes 19 verses which occur also in Vyās. to MBh; one of these verses occurs in SRHt. twice; once it is attributed to Vyāsa, another time to MBh.

V. Raghavan, who analized SRHt. in his article "The Sūktiratnahāra of Kaliṅgarāya Sūrya" in the *Journal of Oriental Research*, Vol. XIII, Pt. IV, pp. 293-306 wrote (p. 298) that in some cases we must take "Vyāsaśataka" as a slip for "Vyāsavacana" referring to the Mahābhārata in general; on p. 303 he wrote that the Vyāsaśataka is a selection from the Mahābhārata.

---

1. In ALB. 31-32, p. 647, para 8B sqq., I gave examples where the text of SRHt. was closer to Vyās. (C) than to other primary sources.

In many subhāṣita-saṁgraha-s attributions to Vyāsa equal attributions to the Mahābhārata, but that does not seem to be the case with SRHt. SRHt. attributes 37 verses to Vyāsaśataka and 20 verses to Vyāsa. Of these 57 verses, only 7 verses are found in MBh. (Annex I. 1, 7, 13, 14, 20, 21 and Annex II 6) plus 63 verses are influenced by the MBh. (Vyās. 36, 42 and 47).

Verses 16 and 31[1] of Vyās. are in JS; verse 17 in ŚP; verse 33 in the Parāśara-Dharmasaṁhitā or Bhagavad Vyāsa (or Vyāsamuni) but none of these verses is found in MBh.

SRHt. attributed also five verses of Vyās. to Vallabha or Vallabhadeva, (Nos. 33, 36, 40, 45, 73); three verses of Vyās. to Pratāparudra (Nos. 4, 19 and 85); two verses of Vyās. to Bṛhatkathāmañjarī) (Nos. 28, 82); two verses of Vyās. to Viṣṇu-purāṇa (Nos. 64, 71); and one verse of Vyās. each to the Pañcatantra (No. 5), Rāmāyaṇa (No. 8), Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa (No. 38), Śṛṅgāraprakāśa (No. 28), Daṇḍanīti (No. 91) and Nīti (?) (No. 90).

II. The Vyāsasubhāṣita

7. The Vyāsasubhāṣita or Vyāsaśataka is a completely unknown Subhāṣita-saṃgraha; it is not mentioned in Aufrecht's *Catalogus Catalogorum* and Krishnmachariar who in his *History of Sanskrit Literature* enumerates some eighty Sanskrit anthologies, does not mention the Vyāsasubhāṣita, nor is this Subhāṣita-saṁgraha mentioned in any other handbooks on Sanskrit

1. See also in VS and SSB.

Literature; however, it is well-known in Ceylon where it became one of the Sanskrit texts used for teaching and is included in Buddhist school books and in a volume of the "Library of Sinhalese Classics." However C.E. Godakumbura in his "Sinhalese Literature" does not quote it.

8. The Vyāsubhāṣita or the Vyāsaśataka, as the title shows, is a Subhāṣita-saṁgraha comprising in principle 100 verses. In the reconstructed text it contains only 98 verses, but with 12 verses included in the footnotes (because they appeared only in one text), it contains 110 verses.

It is, as most Sanskrit Subhāṣita-saṁgraha-s an anthology of maxims dealing with different aspects of life and ethics of the Hindus but two verses of Vyās. are *par excellence* Buddhist maxims (Nos. 49 from the Bodhicaryāvatāra and No. 82 from the Jātakamālā), usually not included in well-known Subhāṣita-saṁgraha-s; that does not make however this Subhāṣita-saṁgraha a Buddhist subhāṣita-saṁgraha, the more so as No. 82 appears also in SRHt.

All verses of Vyās. are written in *anuṣṭubh-s* and none includes the name of the author or source. Therefore it was necessary to add in the footnotes not only the primary and ancillary sources but also the authors or works from where the verses seem to have been borrowed, as well as secondary sources in which the verses occur.

9. Of the 98 verses of the main texts, 21 (Nos. 1, 5, 10, 18, 24, 39, 47, 66, 67, 68, 76, 78,

79, 81, 83, 84, 88, 94, 95, 96 and 97) are completely new+19 which appear exclusively in SRHt. and Vyās. (Nos. 19, 20, 22, 25, 26, 29, 32, 35, 44, 45, 46, 48, 55, 59, 61, 71, 73, 89 and 98); of the remaining 48 verses as many as 31 verses (No. 9, 11, 12, 13, 15, 17, 21, 23, 28, 30, 34, 37, 38, 40, 43, 50, 52, 53, 54, 57, 60, 62, 69, 72, 74, 75, 77, 86, (90), 91 and 92) are Cāṇakya's maxims. Some of the latter appear also in other primary sources, such as the Hitopadeśa, (No. 11, 30, 38, 52, 53, 54, 57, 58, 60, 69, 72 and 91), the Bhartṛhari's śataka-s (No. 9, 34, 38, 62, 69 and 86), the Pañcatantra (No. 17, 21, 40, 52, 54, 58, 62, 72), the Vetālapañcaviṁśatikā (No. 17, 52, 53 and 58), the Mādhavānalakathā (No. 30, 58, and 86), the Vikramacarita (No. 40, 58, 62 and 72) and the Śukasaptati (No. 53 and 60). In addition some verses appear also exclusively in Vyās. and the Hitopadeśa; the Pañcatantra, the Hitopadeśa and the Pañcatantra; the Hitopadeśa, the Pañcatantra and the Vikramacarita; the Skandapurāṇa; the Parāśara-dharmasaṁhitā; the Vetālapañcaviṁśatikā and Bhartṛhari's Śataka-s.

This shows that most of the Vyās.'s verses which are not *subhāṣita-s* borrowed from the floating mass of oral tradition were Cāṇakya's verses.

Of the other 12 verses in the footnotes[1] which are found in one of Vyās. texts, only one appears also in SRHt, where it is attributed to Pratāparudra, two are Cāṇakya's verses (one of them appears also in the Mādhavānalakathā),

1. Marked with asterisks.

one appears in the Hitopadeśa and one in secondary sources.

10. Many of the verses of Vyās. which also occur in other primary sources of Sanskrit literature are well-known maxims, so well-known that they even spread to "Greater India" (Tibet, Mongolia, Burma, Siām, Laos, Champa, Xiengmai, Old Java); 30 such verses were noted : Nos. 7, 8, 9, 11, 12, 13, 17, 18, 21, 23, 26, 31, 42, 50, 52, 53, 54, 57, 60, 62, 63, 64, 72, 74, 86, 90, 91, 92, 11*, 12*).

11. No indication is given either in the text or in the colophon nor through the choice of verses included in Vyās. as to the date of Vyās.; it had to be compiled before the first half of the fourteenth century, since Vyās. was known to SRHt, which was composed in the first half of the fourteenth century.

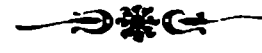
12. As mentioned above, SRHt. is considered an ancillary source of Vyās. In addition to 12 verses attributed in SRHt. to Vyāsaśataka and 6 verses attributed to Vyāsa and which occur also in Vyās., SRHt. quotes 25 verses which are attributed to Vyāsaśataka and 8 verses which are attributed to Vyās. These verses are included in Appendix I and II respectively. Only primary sources in which the same verses also occur are given in these appendices. The first figure after the text refers to the page and verse in SRHt. and the following figures to the primary sources in which they also occur.

Appendix III gives a correlation of the primary and ancillary sources and of Vyās. as published in this edition.

TEXT RECONSTRUCTED

व्याससुभाषितम्[1]

॥ श्रीः ॥[2]

अज्ञानतिमिरान्धानां विभ्रान्तानां कुदृष्टिभिः ।
ज्ञानाञ्जनशलाकाभिर् व्यासेनोन्मिलितं जगत् ॥ १ ॥
एतावज् जन्मसाफल्यं यदनायत्तवृत्तिता ।
ये पराधीनतां यातास् ते वै जीवन्ति के मृताः ॥ २ ॥

1/ A ; व्यासशतकम् in B as above ; in C व्यासकाव्य.

2/ B ; in A श्रीदुर्गायै नमः ; in C नमश् शाक्यसिंहाय.

1. A1, B1, C1. (cf. Sama 1 अ 23, SuB 2.7. = SMS 435).
   (a) °भिरं SuB; धस्य Sama, SuB.
   (b) ज्ञानाञ्जनशलाकया (°नाशालकय SuB) Sama, SuB; कुदृष्टिनाम् A; कुमेधसाम् B.
   (c) °लाकाभिः A; चक्षुरुन् मीलितं (°रुद्घारितं; °रुओलितं SuB) येन Sama, SuB.
   (d) तस्मै श्रीगुरवे नमः Sama, SuB.
2. A2; B2; C2. H (HJ 2.20, HS 2.21, HM 2.22, HK 2.22, HP 2.19, HN 2. 19, HM 43.6-7, HC 57.9-10). SR 163. 470 (a.H), SSB 495. 470, VS 3215, SRRU 873, SSH 2. 73, Sama 1 ए 6, 15. 1451.
   (*b*) यदानां° SRRU.
   (c) °धीनजन्मानस् A, B, C, VS, SRRU, SSH.
   (*d*) चेज् [ते] A, B, C, VS, SRRU, SSH, IS.

साधोः प्रकुपितस्यापि न मनो याति विक्रियाम् ।
न हि तापयितुं शक्यं समुद्राम्भस् तृणोल्कया ॥ ३ ॥
दारिद्र्यस्य परा मूर्तिर् याच्ञा न द्रविणाल्पता ।
जरद्गवधनः शम्भुस् तथापि परमेश्वरः ॥ ४ ॥
देयानि तृणपर्णानि शुद्धेन मनसाक्षिणे ।
तदभ्यासोचितत्यागः स्वमांसान्यपि चार्पयेत् ॥ ५ ॥
अर्थवान् दुष्कुलीनोऽपि लोके पूज्यतमो नरः ।
शशिनस्तुल्यवंशोऽपि निर्धनः परिभूयते ॥ ६ ॥

---

3. A3, B3, C3; SRHt 34.4(a.MBh); P (PT 2.23, PTem 2.23, PS 2.11, PN 1.10, PRE 2.11), H (HJ 1.87, HS 1.80, HM 1.84, HK 1.86, HP 1.62, HN 1.63, HH 19.22–3, HC 27.3–4), Kt 95, KtR 93, 15 6995
   (a) प्रकोपित° H (var.); पुरुषित° H (var.), P (var.); पुरुषवाक्यैश् च C; पुरुषावाक्येन A, B, SRHt
   (b) मनो न P(var.); मनो ना° H(var.); निष्क्रियाम् P(var.)
   (d) सागराम्भस् A, B, C, P(var.), H(var.), SRHt.
4. A4, B–, C4; SRHt 228.5 (a. Pratāparudra), P(PT 2:82, PTem 2.71, Pts 2.156, PtsK 2.169), BhPr 100, ŚP 309(a. Viṣṇuśarman), SR 73.11, SSB 348.19, Srm 175, Subh-v. 101. cf Su 75,15 2779.
   (a) दारिद्रस्य C; पूर्तिः [यू०] A.
   (b) तृष्णा [या०] SR, SSB; तया ज्ञानद्रणाल्पते PtsK.
   (c) अपि कौपिनवञ्-, BhPr.
5. A5, B–, C5; SRHT 17.7 (a. P)
   (a) तृणवर्तानि A ; कुणपिण्यानि –SRHt ;
   (b) मनसास्थिन C; मनसाक्षिनेः A; शकान्यपि च याचते SRHt
   (c) °सोचितस् त्यागः A; °सोचितत् त्यागात् C
   (*d*) स्वमांसत्यागकारणम् AC.
6. A. 16, B 5, C 6; SRHt 202. 5 (a. Vyāsa), SkP Māheśvarakhaṇḍa, Kaumārikākhaṇḍa 2.10 :

अर्था गृहे निवर्तन्ते श्मशाने चैव बान्धवाः ।
सुकृतं दुष्कृतं चापि गच्छन्तमनुगच्छति ॥ ७ ॥

विपत्तिः कालसंजाता दुर्वारा येन केनचित् ।
सायं पद्मवने जाता हानिः केन निवार्यते ॥ ८ ॥

कण्टकानां खलानां च द्विविधैव प्रतिक्रिया ।
उपानन्मुखभङ्गो वा दूरतो वा विसर्जनम् ॥ ९ ॥

(a) अर्थेन A; न कुलीनोऽपि C.
(b) सम्पूज्यते A, B, SRHt ; लोकेन पूज्यते C.
(c) शशिना A,B, SRHt.
(d) दुर्विधः B.

7. A 6, B–, C 7; SRHt 49.2 (a. MBh), SMa 1.39, NT 71, TP 377, Su 86, IS 601, Ślt(OJ) 10, NŚ(OJ) 3.2
(b) मित्रबन्धवाः C, SRHt, NT, TP, SMa, Ślt(OJ); पुत्रबान्धवाः A
(c) चैव [चापि] A, C, SRHt, NT, TP, SMā
(d) छायावदनु° Ślt(OJ)

8. A 7, B–, C 8; SRHt 57.2 (a. R).
(a) कालसञ्जाता A, C ;
(b) नि° om. SRHt (MS) ; suggested :निवार्यते or न वार्यते

9. A 8, B–, C 9; Cr. 326 (CV 15.3, Cv 2.13, CNT IV 148, CNM 146, CNMN 112, CnT II 3.9, Cn T III. 2.13, CnT VI. 36, CPS 311.13), ŚP 357, VS 380, SR 54.6 (a. Cāṇakya), SSB 314.7, SRK 22.C (a. Prasaṅgaratnāvalī), SuM 10.11, RJ 1446, Pad 114.59, Pres 8.6, IS 2046, Su 63, TP 401, Kk 12, SS(OJ) 334
(a) क० ख० tr. all sources ; खलसां CV(var.) ; कटकाणां CV(var.); दुर्जनानां [कण्ट०] TP ; खलानाञ् (०नञ्) C.
(b) द्विविधा प्रतिविविक्तिया Cv(var.) ; द्विधैवदि VS ; विविधैव Cv(var.) ; द्विविश्य च Cv(var.) ; प्रतिकारः SRK(var.), SR(var.), SSB(var.)

मानुष्यं मधुरं नित्यं यदि न स्यात् पराश्रयः ।
सुहृद्भिः स्वादुसलिलैः सुभाषितरसैरपि ॥ १० ॥
जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥ ११ ॥
प्रलये भिन्नमर्यादा भवन्ति किल सागराः ।
मर्यादाभेदम् इच्छन्ति प्रलयेऽपि न साधवः ॥ १२ ॥

(c) उपनाह मुखभङ्गो C; उपान CV(var.); उपनाद् (०नत्) CV(var.); मुखभुजो Cv(var.).

(d) दुरतः परिव Cv(var); दूरतैव CV(var.) विवर्जनम् CV, Cv, CNM, CNMN, Pad; विसर्जयेत् Cv(var.); वापिवर्जनम् VS; वापसर्पणम् SuM.

10. A 9, B–, C 10.

11. A 10 *cd*/*ab*, B–, C 13; Cr 384 (CV 12.20, CNN 6, CNP I 73, CNPh 129, CNPN 106, CNT IV 74, CNM 72, CNMN 61, CNB 121, CPS 302.33), H (HJ 2.10, HS 2.10, HM 2.10, HP 2.11, HN 2.11, HK 2.11, HH 41. 15–6, HC 54. 13–4), SR 156. 153 (a. Cāṇakya), SSB 485. 156, IS 2357, Su 100, LN(P) 5, NKy(B)8. Cf. JSAIL 24.120.

(*b*) क्रमसः पूरिते CNM; क्रमशः [क्र०] CNMN, पूर्वते CNPh; पूरयेद् CNP I; पूर्णते IS; पूर्ष्यते CPS

(c) अहेरिवाहि धर्मस्य A; हेतुस् CNN, C; हेत CV.

(*d*) सूक्ष्मा दुरवगा गतिः A; स्वर्त्तस्य [ध०] CNMN; च second (on. CV(Bn$_1$).

12. A 11, B–, C 11; Cr 692 (CV 3.6, Cv 2. 10, CS 37, CnT II 3.6, CnT III 2.10, CnT VI 32, CnT V 82, CPS 54.13) SuM 28.17, SRHt. 35.13 (a. P), IS 4270, ShD(T) 260, cf. RN(P) 96.7.

(*a*) प्रलय CS (var.); निम्न० Cv(var.) ०मर्यादा CV(var.); ०यादि (०दां) Cv(var.)

अत्यल्पमपि साधूनां शिलालेखेव तिष्ठति ।
जललेखेव नीचानां यत् कृतं तद् विनश्यति ॥ १३ ॥
दुर्भिक्षे चान्नदातारं सुभिक्षे च हिरण्यदम् ।
भये चाभयदातारं स्वर्गेऽपि बहुमन्यते ॥ १४ ॥
सत्यं मनोरमाः कामाः सत्यं रम्या विभूतयः ।
किं तु मत्ताङ्गनापाङ्ग- भङ्गलोलं हि जीवितम् ॥ १५ ॥

(b) मं चन्ति सप्त सा० Cv(var.); भवन्ती CV(var.); कील CV(var.), CS(var.), तिल CS(va.r); खलु [कि०] Cv(var.); सलिलाकराः [कि० सा०] SRHt; सागरा Cv(var.), CS(var.).

(c) कदाचित्यक्तमर्यादः SuM; सागरा ये—Cr (but) मायादा Cv[var.]); भेदन् CS(var.)

(d) चलन्ते (०न्ति) नैव सागराः (साधवः) Cv(var.); प्रलय CS(var.), साधव CS(var.).

13. A 12, B-, C 17; SRHt 236. 3, Cr 385 (CS 3.21, CNG 121, CKl 61) *cd/ab* (a. Vyāsaśataka), IS 7524, Sh(D)T 243.

(a) अचलामपि (०ल०; चेच्चापि; ०लेन च; ०लेनेव) CS(var.); अवलामपि CS(var.); अल्पिष्टमपि CKl; चापि [अपि] CS(var.)

(b) शिलारेखेव A

(c) जललेखे च CS(var.); नीचना (०यां) CS(var.)

(d) तन्न (तत्र, तेन) दृश्यते CS.

14. A 13, B-, C 14; SRHt 16. 2 (a. MBh). Cf. NT 11, IS 7547 where *ab* is identical with *ab* of 14.

(d) स्वर्गोऽपि SRHt; बहु मान्यते Bechert.

15. A 14, B-, C 15; SRHt 264. 30 (a. MBh); Cr 1029 (CR "H" CvH 8.17, CNT IV 173, CPS 105. 62), GP 1, 111. 9. BhŚ 776, Auc *ad* 17-18 (46) (a. Vyāsa), Kpr 7. 333, Amd 183. 483, Dhv(HSS) 241 and 412, KH 135, KāP 269, VS 3266, SR 372. 160 (a. Auc), SSB 269.46, IS 6733, Su 79, SkV 1068. Cf. Crn 46.

पुंसामुन्नतचित्तानां द्वयमेव सुखावहम् ।
सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तरा ॥ १६ ॥
श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवावधार्यताम् ।
आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् ॥ १७ ॥

(a) मनोरमः कायः CR(var.), CPS; मनोहरा रामाः BhŚ, SkV; मनोरमा रामाः Kpr, Dhv, Auc., KāP, SR, SSB; कान्ताः [का°] A, SRHt.

(c) न [तु] C; वै वनितापाङ्ग GP.

(d) भङ्गीलोलं GP; भङ्गिलोलं BhŚ, SkV, Auc.

16. A 15, B 4, C 16; PD 310. 148, JS 56.5 (a. Bhagavad Vyāsa), VS 497, SR 70.13 (a. JS), SSB 339. 13, SuB 11.19, IS 4093, Su 63

(a) °चित्तानं C.

(b) सुखावहमिदं (इह VS) द्वयम् JS, SR, SSB, VS, सुखं तेषामिदं द्वयम् IS, Su.

(c) °संगतिवृत्तिर् Su, °विभूतिर् [°निवृत्तिर्] A.

(d) वातिविस्तरा C; सुविस्तरे A; सुविस्तृता JS; सविस्तर SuB; सविस्तुर SuB(var.); सुविस्तराः Su.

17. A 17, B 6, C 12; SRHt 9. 1; Cr 1008 (CR 1. 7, CNI I 23, CNG 6, CNŚ 17, CNŚl 69, CNB 19, CNŚL 69, CNŚPK 91, CNŚT 98, CNŚlV 18, CPS 3.6), P (Pts 3.103, PtsK 3.104, PD 302.39), Vet 10.2, ŚP 670 (a. Vyāsa), VS 2950, Sar 83.116, ZDMG 16.749, 15 6579, ShD(T) 212, SS(OJ) 50.

(a) शृणुयाद् CR(var.)

(b) चैवोपधारयेत् CR(var.), CPS; चैवापि धारयेत् CR(var.); चैवाधारयेत् CR(var.,) VS ; च हृदि धार्यताम् CNŚ, CNŚL, CNŚPK, CNŚlV, CNŚT; चैवायधार्दयत् CR (var.).

(d) प °न tr. CR(var.), CPS, CNŚL, CNŚPK, CNŚlV, CNŚT, Sar; परस्य B; परेषानं CNI I.

को हि नाम मनुष्येषु जानन्नपि विचक्षणः ।
हरिणीपदमात्रेण चर्मणा न चलीकृतः ॥ १८ ॥

भ्रमन्तो देहि देहीति भिक्षां प्रतिविनिर्गताः ।
अप्रदानस्य दौरात्म्यं कथयन्ति स्वमूर्तिभिः ॥ १९ ॥

दुर्जनो निकृतिप्रायः सेव्यमानो बुधैरपि ।
घृष्यमाण इवाङ्गारो निर्मलत्वं न गच्छति ॥ २० ॥

नास्ति विद्यासमं मित्रं नास्ति व्याधिसमो रिपुः ।
न चापत्यसमः स्नेहो न च दैवात् परं बलम् ॥ २१ ॥

---

18. A 18, B 7, C 85.
(b) विचक्षणम् A.
(c) °पुरमात्रेण A ; °खुरमालेन B.

19. A 19, B 8, C18; SRHt 228.6 (a. Pratāparudra).
(*a*) भ्रमन्तेन दे° A (*hypermetric*)
(*c*) अप्रमादस्य पौरात्म्यं C.

20. A 20; B9; C19, SRHt 40.7 (a. Vyāsaśataka), (Cf. PT 1.77, HJ 2.155).
(*a*) निर्ऋतिप्रायः A.
(*c*) घृ° om. A; गृह्यमाण C.

21. A 21, B 10, C 20; Cr 531 (CN 73, CS 1.13, CPS 356.8), Cr 1638 (CNG 39), PP 1.161, SR 162.406 (a. Cāṇakya), SSB 493.413, IS 3231, LN(P) 23, DhN(P) 368, TK(OJ) 14, NŚ(OJ) 2.5, ShD(T) 104, VŚ(T) 100.
(*a*) नास्त्यारोग्यसमं Cr 1638, PP; न च Cr 531 (but some texts of CN as above); °समः C(var.); °समो बन्धुर् (वधुर्; बन्धु; बन्धू) CS(var.), CN(var.).
(*b*) न च C, Cr 538 (but some texts of CN as above), Cr 1638; धर्मसमो गुणः Cr 1638; व्याधिसमा (°म) CS (var.).
(c) नास्त्यिय० [न चा०] CN(var.); न च सत्यसमो धर्मो CN (var.); चापत्येसमो CS(var.); चापत्यसम B, CN(var.),

दुर्जनैः सह संपर्कः शत्रुतापि न युज्यते ।
गृहीते दह्यतेऽङ्गारे शान्ते कृष्णायते करः ॥ २२ ॥
नमन्ति फलिता वृक्षा नमन्ति च बुधा जनाः ।
शुष्ककाष्ठानि मूर्खाश्च भिद्यन्ते न नमन्ति च ॥ २३ ॥

PP; चापत्यसमं A; चापत्यसमो CN(var.); चापत्यसमा CS (var.); स्नेहे B; स्नेहा CS(var.); स्नेहाः CS(var.).

(d) न च दानसमं तपः CN(var.); न दैवात्परमं बलम् CN (var.); न om. CSC II; नास्ति [न च] CN(var.); दुःखं क्षुधासमम् Cr 1638, PP; दैवा CS(var); पुरं C; पर CS(var.); वय [ब°] CS(var.); चनं [ब°] CS(var.); वर [ब°] CS(var.).

22. A-, B 11, C 21; SRHt 43.41 (a. Vyāsaśataka). (Cf. Cr. 1537 (CNB 119), H (HJ 1.82, HS 1.74, HM 1. 79, HK 1.81, HH 18.26-7, HC. 25. 16-7, SR 55.48 [a. H], SSB 316. 50, SRK 26.47 [a. ŚP], IS 2859, Kk 84, DhN(P) 123 where the verse reads :

दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न कारयेत् ।
उष्णो दहति चाङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ॥

(*a*) दुर्जनस् A; संसगः A.

(b) गृह्णतो दहतेऽङ्गारः C.

23. A. 22, B 12, C 22; SRHt 29.11 (a. Vyāsaśataka), Cr 554 (CN "S" CS 1.49 CR 7.47, CNT IV 266, CPS 362. 28), GP 1.114. 51. VP 9.77, SuB 13 B 16 v.l., IS 3365, Su 112 and 188, Bahudarśana 18, TP 423, DhN(P) 340.

(a) लम्बते फलैर्वृक्षो SuB; नमति CR(var.); फलिनो C, Cr, GP.; फलिना CS(var.), Su; फलिनः CR(var.); सुफला [फ°] CN(var.); वृक्षाः (°क्षा, °क्षो) B, CN(var.), CS(var.), CR(var.)

(b) लम्बते च बहुश्रुतः SuB; विबुधा [च बु°] A, C; गुणिनो (°नः) [च बु°] Cr,GP; सज्जनाः [च बु°] Su; कुलिनो [च बु°] CN(var.); जना CS(var.).

त्वया तृणानि भोज्यानि वरं हरिणकानने ।
न जातु भिन्नमर्यादैः पुरुषैः सह सङ्गमः ॥ २४ ॥
जन्मान्तरशताभ्यस्ता विषयेषु मतिर्नृणाम् ।
जरद्गौरिव सस्येषु दुःखेन विनिवार्यते ॥ २५ ॥
इह यत् क्रियते कर्म तत् परत्रोपभुज्यते ।
सिक्तमूलस्य वृक्षस्य फलं शाखासु दृश्यते ॥ २६ ॥
अत एव हि नेच्छन्ति साधवः सत्समागमम् ।
सद्वियोगासिलूनस्य मनसो नास्ति भेषजम् ॥ २७ ॥

(*c*) शुष्कवृक्षाश्च B; शुष्ककाष्ठं च Cr, GP; शुष्कवृक्षश्च CR(var.), SuB; यर्ख CN(var.); मूर्ष (°र्ख) च CS(var.)

(d) न नमन्ति च फलन्ति च B (*hypermetric*; भज्यते न च लम्बते SuB; न नमन्ति कदाचन (°नैः) CR, CN(var.); भिन्देते चैच मन्येते *sic !*, CS(var.); भजन्ति न नमन्ति च Subh; न नमन्ति भजन्ति च IS; नैव (नेंव) मन्यन्ते (संनेते) CS(var.); विद्यन्ते [भि°] A; नैमवन्यते [भि° न] CS(var.); नम° च tr. Cr, GP; तु [च] CN, CPS.

24. A 23, B 13, C 86.

(c) गजातु [न जा०] (*sic !*) A.

25. A 24, B 14, C 23; SRHt 260.14 (a. Vyāsa)

(b) विषये संगतिर् B; रतिर् [म°] C

(c) जरद्गोर् C; सस्येभ्यो SRHt; शस्येषु or शश्येषु or शष्येषु C(var.).

26. A–,B 15, C 24; SRHt 48.1 (a. Vyāsaśataka). *ab* also in MBh (MBh (Bh)3.247, 35, MBh(R) 3.261.35, MBh(C) 3.15475) *cd*, SS(OJ) 13 *cd*. *a* also in PdP, Bhūmikhaṇḍa 95.12.

(*b*) परत्रोपयुज्यते SRHt

(c) मूले सिक्तस्य वृ° C.

27. A 25; B16; C25; H(HJ 4.81, HS 4.77, HM 4.78, HK 4.83, HP 4.81, HN 4.81, HH 112.11–2, HC 150.17–8),

अदाता पुरुषस् त्यागी धनं सन्त्यज्य गच्छति ।
दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न मुञ्चति ॥ २८ ॥
मरणान् नापरं दुःखम् उक्तम् अस्तीति पण्डितैः ।
नूनं परगृहद्वारे न ते क्षणमपि स्थिताः ॥ २९ ॥
निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ।
न हि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश् चाण्डालवेश्मनि ॥ ३० ॥

Sama 1.75, IS 123, SMS 508.

(a) एवेह B; नैच्छन्ति C(var.)

(b) साधवस् A, B, C

(c) यद्वियोग° H (but HP [var.] as above); °वियोगानि° (°गालि°) H(var.).

28. A 26, B 17, C 26; SRHt 17.14 (a. Bṛhatkathā), and 215.8 (a. Śṛṅgāraprakāśa); Cr 33 (CR 1.14, CNW 77 *cd/ab*, CNPh 116, CNP II 210, CPS 7.19), ŚP 468 (a. Vyāsa), SuM 5.15, SR 70.2 (a. ŚP), SSB 339.2, SRK 222.5 (a. ŚP), IS 2745, Kk 30, Srm 131, SMS 823.

(*b*) स्वधनं (°जनं CNP II) त्यज्य गच्छति (°छ°) CNP II, SRHt 74.14 (215.8 as above); सर्वं [ध°] CNPh; गच्छति CNW.

(*c*) दातद्वरं CR(var.); कृपणां CNPh.

(*d*) मृते० CNW.

29. A 27, B18, C 99; SRHt 222.2 (a. Vyāsa).

(*a*) न परं B.

(b) अन्तीति A.

(d) न च चणमुपस्थितः C; न मे व······तस्थिताः SRHt.

30. A 28, B19, C 27; SRHt 34.2 (2. MBh), Cr 611 (CN "A", CRC 3.50, CNŚLV 19, CRBh II 8.93, CPS 55. 15), H (HJ 1.63, HS 1.55, HM 1.60, HK 1.61, HP 1.46, HN 1.48, HH 16.1-2, HC 21.16-7), MKS 55, Nītimañjarī of Dyā Dviveda 142 *ab* (only), ŚP 232,

अपकारमसंप्राप्य तुष्येत् साधुरसाधुतः ।
एष लाभो भुजङ्गेन वेष्टितो यो न दृश्यते ॥ ३१ ॥
शिक्षयन्ति न याचन्ते देहीति कृपणा जनाः ।
अदत्त्वा मादृशो भूया दत्त्वा त्वत्सदृशो भव ॥ ३२ ॥

VS 225, SR 46.39 (a. ŚP), SSB 302.40, Pras 7.3, SRK 11.15 (a. Sabhātaraṅga), IS 3755, Su 138 and 285.

(*a*) दुर्जनेष्वपि H(var.); दुर्जनेषु IS, निर्गुणेषु CRBh II; सत्वेषु A,B,C; संतेषु IS; प्राणिषु Pras.

(c) संहरति B, SRHt, VS(var.); संसरति CRBh II; ज्योत्स्नाश् (°स्ना IS) C, CRBh II, IS.

(d) चन्द्र चा° CN(var.); चन्द्रः श्वा (*sic !*) IS,; चण्डाल° A,B,C, CN(var.); वेश्मसु A, ŚP,SR, SSB, Pras; °वेश्मनः SRHt, CRC, HK.

31. A 29, B 20, C 28; JS 57.8 (a. Bhagavad-Vyāsamuni), VS 372 (a. Śrībhagavad-Vyāsamuni), SR 56.102, SSB 318.104 (a. Vyāsamuni), SS(OJ) 338.

(b) तुष्ट···A; तुल्येत् B.

(c) नैषो (°ष) ऽलाभो SS(OJ); विषलांभो A; भुजङ्गस्तु A

(d) वेष्टितो C(var.); यन्न [यो न] A,B,C, JS, VS, SR, SSB; दंशते (°ति) C(var.).

32. A 30, B 21, C 29; SRHt 228.10 (a. Vyāsaśataka). Cf. Cr 1302.

(b) देहि देहीति याचकः C

(*cd*) अवस्थेयनदानस्य । भू मा भूदेवं भवनिति B (hypermetric).

(c) अदत्वा A, C; मा भूः A; मा भूद् C.

(d) दत्वा A,C,······त्सदृशो for the missing *akṣara* suggested तं° or त्व°.

अक्षरद्वयमभ्यस्तं नास्ति नास्तीति यत् पुरा ।
तदिदं देहि देहीति विपरीतमुपस्थितम् ॥ ३३ ॥
वलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितैरङ्कितं शिरः ।
गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥ ३४ ॥
ऐश्वर्यतिमिरं चक्षुः पश्यन्नपि न पश्यति ।
पश्चाद् विमलतां याति दारिद्र्यगुलिकाञ्जनैः ॥ ३५ ॥

---

33. A 31, B 22; C–; SRHt 217.3 (a. Vallabhadeva), Vet 12.4, Parāśaradharmasaṁhitā 1.1; 178 (a. Vyāsa), SR 156.133, SSB 484.135, SRK 226.52 (a. Prasaṅgaratnāvalī), IS 7615, SMS 138.

(*a*) ध्वचरं पदमभ्यस्तं A.

(*b*) नास्मि नास्ति Vet(var.)

(d) विपर्ययम् A,B; उपास्थितम् Vet(var.)

34. A 32, B 23, C 30; BhŚ 156, Cr 1923 (CNP II 125), ŚP 419, SR 76.4 (a. BhŚ), SSB 348.6, SRK 67.6 (a. Prasaṅgaratnāvalī), IS 5993, Srm 170. (Cf. MBh(R) 13.7, 24–5, Harivaṁśa 1644, BhŚ 504, P [PP 5.63, Pts 1.83, PtsK 5.15], HJ Km 11), Su 72 and 297, Kk 64–5, IS 2349, 5683 and 5936.

(*a*) बलिभिर् or वलीभिर् BhŚ(var.); आपन्नं [आक्रान्तं] IS.

(*b*) पलितैरंकितः or फलितैरंकितं or पतितैरंकितं or पलितेनांकितं or पतितैः कंपितं or वलितैरंकितं BhŚ(var.); पलितैरञ्जितं C; शिराः BhŚ(var.)

(*c*) शिथिलं यांति BhŚ(var.)

(d) तृष्णेका AB; तृष्णैक or त्रुणिका or तृष्णिका BhŚ(var.)

35. A 33, B 24, C 31, SRHt, 205.1 (a. Vyāsa), Sama 2 द 14.

(b) पश्यत्यपि (°तापि) C; पश्यच्चापि SRHt, अपि······न श्यति A

(c) तस्य निर्मलतायां तु Sama; पश्चान् निर्मलतां C

(d) दरिद्र्यं परमौषधम् Sama; दारिद्र° C(var.); °गुलिका° B; °काञ्जनात् A.

शत्रोरपि गुणा वाच्या दोषा वाच्या गुरोरपि ।
पक्षपाताद् भवेत् पापं दोषा दोषा गुणा गुणाः ॥ ३६ ॥
असत्संपर्कदोषेण सज्जनोऽपि विगर्ह्यते ।
मार्गस्तिमिरसंपर्कात् समोऽपि विषमायते ॥ ३७ ॥
दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पः किम् असौ न भयंकरः ॥ ३८ ॥

---

36. A 34, B 25, C 32; SRHt 191.45 (a. Vallabhadeva). Cf. MBh (MBh (Bh) *ad* 4.46,12 [853* 3–4] MBh(R) 4.51.15, MBh(C) 4.1597), Cr 979 (CS 2.97), SR 160. 340 (a. Kk], SSB 491.347, Kk 99, Pras 13.5, IS 1684 where *cd* reads : युक्तियुक्तं वचो ग्राह्यं न वचो गुरुगौरवात् or सर्वथा सर्वयत्नेन पुत्रे शिष्ये हितं वदेत्, Cf. also JSAIL 30.29 and Crn 120.

(a) शत्रुरपि CS(var.); गुणो CS(var.); ग्राह्या [वा°] MBh (Bh), Pras; वाचा CS(var.)

(*b*) दोषो CS(var.); वाच्य नरैरपि CS(var.) ; अपी CS(var.).

(*d*) पातात् B.

37. A 35, B 26, C 33; SRHt 231.1 (a. Vyāsaśataka), Cr 114 (CSr 2.57 CKl 50–1), IS 7460, Subh. v 118.

(a) असत्यं CS(var.)

(b) अधस्ताद्यन्ति (अधमां °;मा; °र्मा) साधवः; (°व; वा) CS; न गृह्यते A.

(c) मार्गं तिमिरसंसर्गात् A; मार्गस्तिमिरदोषेण (मार्गवत्तिमिरं; मार्गस्य च तिमिरकः; मार्गसूतिभिस्यार्क; मेघेषु°; °तिमिरश्चार्कः; °दोषेन) CS.

(d) विसमायते CS(var.); विहाम भत्र CS(var.)

38. A 36, B 27, C 34; SRHt 41.24 (a. Sar, but could not be found there); Cr 466 (CN 23, CS 3.35, CR 3.29, CNMN 110, CnT II 15.12, CnT III 7.84, CnT V 126, CPS 358.15), H(HJ 1.91. HS 1.75, HM 1.88, HK 1.90, HH 20.5–6, HC 27.14–5), BhŚ 27, GP 1.112,15,

परापवादे बधिरः परच्छिद्रेष्व् अलोचनः ।
वागुकर्माण्यजारिषु दुःसंकल्पेष्व् अचेतनः ॥ ३९ ॥
महद्भिर् बद्धवैरस्य विपत्तिरपि शोभते ।
दन्तभङ्गोऽपि नागानां श्लाघ्यो गिरिविदारणे ॥ ४० ॥

ŚP 354 (a. Cāṇakya), VS 355 (a. Vālmīki, but does not appear in R), SR 54.5 (a. H), SSB 314.6 (a. Cāṇakya), SRK 22.1 (a. Sphuṭaśloka), SuM 10.7, VP 8.1, NT 164, TP 414, IS 2850 (a. RT but does not appear there), Sskṛ 55, Su 89 and 306, Same, 1 द 25, Srm 71, Subh–v.54.

(a) दुर्जनं (°न) CR(var.); परिहर्तव्यः B, CS(var.); परिहतव्या (°व्ये; °व्यं) CS(var.); परिहस्तव्योः CS(Vas.)

(*b*) शास्त्रेगलंकृतोऽपि (°णां लं°) सन् (°लंकारितो यदि) CS; विद्यालंकारितो यदि CS(var.), CN(var.); विद्ययापि समन्वतः IS; विद्यया भूषितो CN(var.); BhŚ(var.); विद्यालंकृता CS(var.); °लंकृतोऽप्यसन् BhŚ(var.); यदि [ऽपि सन्] CN(var.), CS(var.), CR(var.), GPy, BhŚ (var.); सः CN(var.); सत् IS.

(*c*) मणिनालंकृतः (°तस् ; °त) C, SRHt, CN(var.); मणिनः CR(var.); भूषितो (°त) CN(var.). CS(var.), CR(var.); मृषितः सर्प CR(var.); सर्पो VS; सर्प CS (var.); नागः [स°] BhŚ(var.).

(d) भवेत् किं न भयंकरः VS, CR(var.); भयंकराम् (°रम्) CS(var.).

39. A 37, B 28, C35.

(*c*) षण्डे कमान्यजातिषु B; पङ्गुः कर्मस्वनार्येषु C.

(*d*) दुस्सङ्कल्पेष्व् (°स्संक°) A,C.

40. A 38, B29, C36; SRHt 209.2 (a. Vallabha), Cr 1775 (CvGt 7.5, CvP IV 7.8, CvH 7.10, CvW 7.9, CvL II 7.11, CNG 242), P(Pts 1.373, PtK 1.418); also *cd* in Cr 1779 (CvTb 7.17 CM 118) and Cr 1577 (CvṢ 7.11,

असज्जनेन संपर्काद्   अनयं यान्ति साधवः ।
मधुरं शीतलं तोयं   पावकं प्राप्य निर्गुणम् ॥ ४१ ॥
सुखस्यानन्तरं दुःखं   दुःखस्यानन्तरं सुखम् ।
चक्रवत् परिवर्तन्ते   दुःखानि च सुखानि च ॥ ४२ ॥

CvA 7.11 CvL I 7.11), ŚP 220, SR 45.10 (a. ŚP), SSB 311.11, IS 4746, Su 70; Subh-v. 52.

(a) महता (°ता) प्रार्थनेनैव (प्रार्थभा नानां; प्राथ्यमामोऽपि; प्रार्थता°; प्राह्रये यसां) Cr, ŚP, SR, SSB; महता (महद्भिः) स्पर्धमानस्य P; बुद्ध° A.

(b) विभागोपि (विपदेव CvW, P) गरीयसी CvP IV, CvW, P; स्वपक्षणां च संक्षयः CvGt; अविशोभते CvL II; सोभवो IS; शोभना C.

(c) दंतभंगो CvGt, CvH, CvL II; चिन्तभागो CvP IV; हि [ऽपि] A, Cr, PtsK, ŚP, SR, SSB, Cr 1517.

(d) स्तृत्यः [श्लृ°] SR(var.); गोरि° CvGt; पर्वतभेदने SR (var.); विदारिण IS, यद्वन् महारणे Cr 1517.

41. A 39, B 30, C 37; SRHt 232.2 (a. Vyāsaśataka), NBh 244.

(a) संसर्गाद् NBh.

(b) असतं [अ°] NBh.

(c) शीतळं B.

(d) तप्यते [नि°] NBh (better).

42. A 40, B 31, C 38; SRHt 262.8 (a. MBh), TP 481, IS 7083. *ab* appears very often in MBh. Variant of *ab/dc* of MBh(Bh) 12.168, 18 *ef.* 460* (MBh(R) 12. 174, 20, MBh(C) 12.6475, Cr 1081 (CS 2.48, CR 6.51, CNP II 49, CPS 153.52), GP 1.113, 61, Vet Hu[1] MS 16.16, IS 7086, Su 181, ŚIT(OJ) 76, ShD(T) 64. Also similar MBh(Bh) 12.26, 23, MBh(Bh) 3.247, 45, Vet 16. 175.

(cd) सुखदुःखे मनुष्याणां । चक्रवत् परिवर्ततः Cr, MBh(Bh) 12.

न विषं विषम् इत्य् आहुर् ब्रह्मस्वं विषम् उच्यते ।
विषम् एकाकिनं हन्ति ब्रह्मस्वं पुत्रपौत्रकम् ॥ ४३ ॥
देहीति वचनं कष्टं नास्तीति वचनं तथा ।
देहि नास्तीति वचनं मा भूज् जन्मनि जन्मनि ॥ ४४ ॥
आगमादेव नरकाः श्रूयन्ते रौरवादयः ।
विषयित्वं दरिद्राणां प्रत्यक्षं नरकं विदुः ॥ ४५ ॥
निर्धनश् चापि कामार्थी दुर्बलः कलहप्रियः ।
मन्दशास्त्रो विवादार्थी त्रिविधं मूर्खलक्षणम् ॥ ४६ ॥

---

168 *ef.*+460*, GP 1.113, 61, Vet Hu[1] 16.16, Su 181, IS 7086.

43. A 41, B 32, C 39; Cr 1616 (CRC 7.88, CPS 184.27), VCsr V.2, AlR 139, AlK 238 *ab,* SR 98.1, SSB 385. 5, IS 3437. Cf. Kūrma-purāṇa in ŚKD *ad* विष.

(a) आहुः A,B.

(c) हन्यात् A.

(cd) देवस्वं चापि यत्नेन । सदा परिहतेत् ततः Kūrma-purāṇa.

(d) तु ससन्ततिम् [पु०] AlR.

44. A 42, B- C 40; SRHt 195.96 (a. Vyāsa) and 238.25 (a. MBh).

(b) ततः [त°] SRHt 195.96

(c) वाक्यं देहीति नस्तीति A; वा वाक्यं [व°] C.

(d) भूद् C.

45. A. 43, B 33, C 41, SRHt 228.2 (a. Vallabhadeva).

(a) आगमान्नरका लोके A,B.

46. A. 44 , B 34 ; C 42; SRHt 28.1 (a. MBh).

(a) सज्जनश् [नि०] B

(b) दुर्जनः [दु०] A,B

(c) मन्दशास्त्रोऽपि वादार्थी A

(d) निविधं धूर्तलक्षणम् A,B.

अनाहूते प्रवेशश्चाप्य् अपृष्टे बहुभाषणम् ।
स्तुतिश्च स्वात्मवर्णस्य इत्येवं मूर्खलक्षणम् ॥ ४७ ॥
दानं विभूषणं लोके दानं दुर्गनिवारणम् ।
दानं स्वर्गस्य सोपानं दानं शान्तिकरं शुभम् ॥ ४८ ॥
मनसा चिन्तयित्वापि यो न दद्यात् पुनर् नरः ।
स प्रेतो भवतीत्य् उक्तम् अल्पमात्रेण वस्तुना ॥ ४९ ॥

---

47. A 46; B—; C 43.

(ab) प्रवेश्च न पृष्टे C.

(c) सा स्तुतिश्चात्मनश्चैव A; स्तुतिश्चात्मवर्णस्य C (var.).

(d) त्रिविधं A.

SRHt 28. 2 (a. MBh) has the following verse :

अनहूतः संप्रविशत्यपृष्टो बहु भाषते ।
बलवन्तं च (वो ? यो) द्वेष्टि तमाहुर्मूढचेतसम् ॥

which is probably a variant of MBh (MBh (Bh) 5.33. 35, MBh (R) 5.32. 40, Mbh (C) 5. 1006, Mbh (Ju) p. 329); L in VCbr after 0.3, PM 1.25, IS 287, SMS 1363 :

अनाहूतः प्रविशति अपृष्टो बहु भाषते ।
विश्वसिति प्रमत्तेषु मूढचेता नराधमः ॥

IS 289, Su 193, SMS 1367 has also the following verse :

अनाह्वाने प्रवेशश्च अपृष्टे परिभाषणम् ।
आत्मस्तुतिः परे निन्दा चत्वारि लघुलक्षणम् ॥

and H (HJ 2. 49, HS 2. 48, HM 2.52, HK 2.52, HP 2.45, HN 2.44, HH 47. 21-2, HC 63. 11-3), SR 163. 476, SSB 495. 476, IS 288, Kt 98, KtR 98, Sama 1 अ 54, SMS 1363 have the following verse :

अनाहूतो विशेद्यस्तु अपृष्टो बहु भाषते ।
आत्मानं मन्यते प्रीतं भूपालस्य स दुर्मतिः ॥

48. A 45; B 35; C 44; SRHt 16.1 (a. MBh).

(b) दुःखनिवारणम् C.

(d) दारिद्र्यनाशनम् [शा° शु°] SRHt ; सुखम् [शु°] C.

49. A 47; B 36; C 45; Bodhicaryāvatāra 4.5.

(a) तु [ऽपि] A, B.

(c) प्रोतो [प्रे°] B.

दोषोऽप्यस्ति गुणोऽप्यस्ति निर्दोषो नैव जायते ।
सुकुमारस्य पद्मस्य नालो भवति कर्कशः ॥ ५० ॥
ज्ञानवृद्धास् तपोवृद्धा वयोवृद्धाश्च ये नराः ।
सर्वे ते धनवृद्धस्य द्वारि तिष्ठन्ति कातराः ॥ ५१ ॥
मातृवत् परदारांश्च परद्रव्याणि लोष्टवत् ।
आत्मवत् सर्वभूतानि यः पश्यति स पश्यति ॥ ५२ ॥

(*d*) अल्पमालेव सत्त्विति; आलेव सात्वेति (*sic !*) B (*contra metrum*); अल्पमात्रेऽपि वस्तुनि Bodhic.

50. A 48; B 37; C 46; Cr 496 (CS 2.64, CKl 53), IS 2988, Su 194 and 259, Ślt (OJ) 46.

(*a*) दोषाप्यस्ति (°षोप्य०) CS(var.); गुणोप्यस्ति CS(var.).

(*b*) निर्गुणेष्वपि (सामान्येष्वपि ; °णोष्वपि, °णेष्वेपि) जन्तुषु (वस्तुषु CSBD; जायते as above CSC) CS; निर्दोषो नैव जायते Su.

(*c*) सुकोमलस्य (सुमाकु° CS[var.]) Subh, CS (var.); सुकुमार (सूकू°) CS(var.).

(*d*) नाळो A, B; नाले Su; नालं CS(var.); भवन्ति CS(var.); कर्कशं (°श) CS(var.); कण्टकः [क°] Su.

51. A 49; B 38; C 47; SRHt 202.2 (a. Vyāsa).

(*a*) °वृद्धा वयोवृद्धस् C; तपोवृद्धाः B.

(*b*) तपोवृ° C.

(c) विभववृधस्य [ते ध°] B.

(d) द्वारे C; कतरः C(var.); ते नराः [का°] B; वारिताः [का°] SRHt.

52. A 50; B 39; C 48; Cr 772 (CV 12. 14, CN 3, CRCa II 18, CnT II 19.6, CnT III 52. 1, CPS 296. 19), P (PT 3.63, PTem 3.49, PS 3.39, PN, 3.52, PP 1.390, Pts 1.402, PtsK 1.450, PRE 3.52, PM 1.173), H (HJ 1.13, HS 1.12, HM 1.13, HM 4.132, HN 4.132, HK 1.14 and 4.134, HM 8.17–8, HC 11.15–6 and 159.12–3), GP 1.111, 12, Vet 16.12, BrDh 2.11, 8 (95*), SR 159. 254

कोकिलानां स्वरो रूपं नारीरूपं पतिव्रतम् ।
विद्या रूपं कुरूपाणां क्षमा रूपं तपस्विनाम् ॥ ५३ ॥

(a. Cāṇakya), SSB 488. 261, SuM 26. 8, SuB 5. 5, Sama 1 म 25, IS 4805, Sskṛ 53, Su 178, TP 383, NT 6, DhN (P) 53, Old Syriac 6. 36.

(a) परदाराणि A, B, C(var.), PP, Pts, PS(var.), Vet (var.), SR, SSB; परदारेषु CN (but CNG as above), CV(var.). H, PN, GP, Vet, Sama; परदाराश्च CN(var.), SuM; परदारेऽपि IS; परदारंस्तु PT, PRE, परद्रव्याणि (°णी) HP(var.); परद्रव्येषु IS.

(b) परद्रव्येषु CN (but CNI I, CNG as above), CV(var.), H (with the exception of HC), GP, Sama; परद्रवेषु HC; लोष्ठ्रवत् CN(var.), PP, HJ, HS,HN, HK 4.134, HH, HC; लोष्ठवत् A, B, CV(var.), HK 4. 134, PS, Sama; लोष्टवत CN(var.), स्येष्ठवत् CV(var.).

(c) सर्वभूतेषु CN (but CNG as above), CV(var.), CPS, H (but HP as above), GP, Sama; सर्वभूतानां PRE (var.), सर्वसत्वानि SuB.

(d) पश्यन्ते (वीक्षन्ते PP) धर्मबुद्धयः Vet (var.), PP; वः [यः] CV(var.); पच्यति [प° first] CN(var.), न [स] A; पच्यति [प° second] IS; पण्डितः [प° second] CN (but CNG, CNI I as above), CV(var.), CPS, PP, H (but HS as above), GP, Sama; वैष्णवः [प° second] CN(var.), SuB; बुद्धिमान् [प० second] Vet(var.), धर्मवित् CRCa II.

53. A 51; B 40; C 49; Cr 303 (CV 3.9, CN 44, CS 1.12 *cd/ab*, CL 7. 5, CvH 7.11, CRC 7.23, CPS 57.20), H (HJ 1.212, HH 35. 7–8), Vet 9.17, Śts 324. 21–2, SR 161. 380 (a. Cāṇakya), SSR 492. 387, Pras 5.11, Sama 1 क 73, IS 1919, NT 64, TP 399, Su 162, LN (P) 94, DhN (P) 256, NKy (B) 122, cf. NŚ (OJ) 2.6; cf. RDh (M) 37. (Cf. Cr 302 (CR 1.27, CPS 208.84), Cr 345 (CS 1.44, CL 7.7, CR 8.113), Vet *ad* 7.25, 9, ŚP 292,

असंतुष्टा द्विजा नष्टाः संतुष्टाश्च महीभृतः ।
सलज्जा गणिका नष्टा निर्लज्जाश्च कुलाङ्गनाः ॥ ५४ ॥

SR 81.5, SRK 52.3, IS 2143, Su 223). Cf. JSAIL 24.83.

(a) कोकिलानां CV(var.); कोकिरनां CS(var.); कोकिलाना° CN (var.); कोकिलस्य CRC; स्वरं A, B, H, CV (var.), CvH, CS(var.), CN(var.), Śto (var.); स्वर° CL(var.), CN(var.); स्वरा CN(var.).

(b) पतिव्रत्यं (याति°) तथा स्त्रीयाम् CV(var.); पतिव्रत्यं तु योषिताम् A, B, Śto NT, TP; स्त्रीणां पतिव्रतं रूपम् CN (var.); स्त्रीणां [ना°] CV (but Bn_2 as above), CN (var.), CPS, Sama, Pras; स्त्रीरूपं च Vet (var.); नालि° CS(var.); पतिव्रता (°तां CN [var.]; °प्रता CN(var.); °वृता Vet [var.]). CN(var.); Vet (var.); पविव्रत CN (var.); सलज्जता [प०] CN(var.).

(c) वीद्या रूपं कुरु° CV(var.); तु विप्राणां [कु°] A, B; अरूपाणां [कु°] C; रूप° CV(var.); °रूपाणा (°नां) CS (var); CN(var.).

(d) शान्ति [च०] CL(var.); विरूपाणां CV(var.). TP,NT; रुपं CV (var.); तपस्वीनाम् CV(var.); तपस्विन (°नः) CL(var.), CN(var.); तपस्विना CS(var.); तपेस्वरी CN (var.).

54. A 52; B–; C 52; SRHt 236. 2 (a. Vyāsaśataka); Cr 110 (CV 8.18, CN 78, CL 4.3, CR 8.130, CSLd 3.80, CnT II 10.9, CnT III 7.18 [cf. 3.7], CnT V 34, CnT I. 17, CPS 261. 109), H (HJ 3.67, HS 3.64, HM 3.64, HP 3.62, HN 3.62, HK 3.64, HH 85. 5–6, HC 113, 5–6), P (PX 1.6, PKS 10), SR 162. 411 (a. Cāṇakya), SSB 493. 418, VP 9.63, Sama 1 अ 11 and 2 अ 2, NBh 178, IS 755, NT 42, LN (P) 117, DhN (P) 353 v. l., NKy(B) 145, NŚ(OJ) 4.24, TK(OJ) 28, (Cf. Samayamātṛkā 4.68 and 4.70).

(a) असंतुष्टो द्विजो A, SRHt, CN(var.), P, NBh; असंतुष्टो C, CL (var.); असंतुष्टः CV (var.), CL (var.); असंतोषा CL

कृतस्य करणं नास्ति प्राग् एवातः परीक्ष्यताम् ।
अविचिन्त्य कृतं सर्वं पश्चात् तापाय वर्तते ॥ ५५ ॥
रागो नाम मनःशल्यं गुणद्रविणतस्करः ।
राहुर् विद्याशशाङ्कस्य तपोवनहुताशनः ॥ ५६ ॥

(var.); द्विज CL (var.); यतिर् [द्वि] C; नष्टा CV (var.), CL(var.), CN(var.), CR(var.), HH; नष्टः A, CL(var), PKS; नष्टः C, NBh.

(*b*) संतुष्टा इव पार्थिवा CN, HS, HM, HH, HP (var.); संतुष्टाः पृथिवीभुजः CR (but CRP, CRBh I as above); संतुष्टाः पृथिवीपतिः CN(var.); संतुष्टाः (°ष्ट HS) पार्थिवाः (°व HS; °वास् HN, HP) सदा (तथा) CN (var.), HN, HJ, HM, HN, HH, HC, HP(var.); संतुष्टतश्चैव पार्थिवाः (°थि°) CN (var.), PKS; संतुष्टाश्च महीभृतः (°भुजः ; पतेः ; पतिः) CR (var.), HK, Sama; संतुष्टश्च (संतोषेणो) महीपतिः C, CL(var.); °तुष्टः क्षत्रियस्तथा PX, SRHt, NBh; संतुष्टा च CV (var.), HP; संतोषेण CL (var.); महीभुजः CV(var.), SR, SSB; महीपतिः (°ति) C, CL, CV(var.), HP (var.), Sama 2; पृथिवीपतिः CV (var.); तु पार्थिवाः CL(var.); चैव पार्थिवाः CL(var.).

(*c*) सलज्जा CL(var.); गणका CL (var.); नष्टाः CV(var.); लज्जा [न°] CN(var.).

(*d*) निर्लज्जा यत् कुलाङ्गना PX; निर्लज्जा A, C, SRHt, CV(var.), CL(var.), HJ, PKS, Sama; पण्यस्त्रीभिः NBh; निर्लज्जाः सुकुला° CN(var.), निलज्जेव NT; व [च] CN(var.); कुलाङ्गना C, SRHt, CN(var.), HS, HP (var.), PKS, Sama; कुलस्त्रियः CL (var.), CN (var.), CR (var.), HS, HP, HM, HN, HK, HH, SR, SSB; कुलयोषितः CN(var.).

55. A 53; B 41; C 53; SRHt 191.43 (a. MBh)

(*b*) अवातः A; परीक्ष्यता A.

(*c*) अपिचिन्त्य A; पापं [स०] A; कार्यं B; कर्म C.

(*d*) जायते [व°] B; कल्पते [व°] SRHt.

56. A 54; B 42; C 50, SRHt 259.1, (a. Vyāsaśataka).

रूपयौवनसंपन्ना विशालकुलसंभवाः ।
विद्याहीना न शोभन्ते निर्गन्धा इव किंशुकाः ॥ ५७ ॥
शास्त्रकाव्यविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन च मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥ ५८ ॥

(*a*) मनश्शल्यं (°स्यो C) A, B, C.

(*c*) राहर् A.

(*d*) शीलेध्मस्य हु° B; °हुताशनः (for °सनः) C(var.).

57. A 56; B 43; C 51; Cr 876, (CV 3.8, Cv 3.2, CN 5, CLP IV 7.5, CLH 8.6, CRT 8.44, CnT II 4.3, CnT III 3.3, CnT VI 41, CnT V 104, CPS 56.17), H (HJ Km 39, HS Km 38, HM Km 39, HN Km 24, HN Km 39, HH Km 4. 22–3, HC 7. 3–4), SR 39.9, SSB 292.9, SuM 10*, ŚKDr *ad* निर्गन्धं, IS 5795, Su 8 and 232, NŚ (OJ) 2.7, Ślt (OJ) 24, ShD(T) 224, LN(P) 36, DhN(P) 17, NKy(B) 54. Cf. JSAIL 24.46.

(*a*) रुप° CV(var.); रूपलक्षण° CN(var.); रूपलावण्यसंयुक्ता SuM; °संपना CN(var.).

(*b*) वीश° CV(var.); °संभवा B, CV(var.); °वान्धवाः CN(var.).

(*c*) वीन° CV(var.); वित्त° CN(var.); °हीनो CN(var.); °हीनं IS; सोभन्ते CN(var.).

(*d*) जारगर्भा (जान° Cv[var.].) इव स्त्रियः CN(var.), CLP IV; नीर्ग° CV(var.). निर्गन्धः किं° इव Cv(var.), CN(var.), CN(var.), SR, SSB; किं`इ° tr. CN(var.), CLH; किंशुकः IS; किंशक Cv(var.); किंशुका CN(var.), CV(var.).

58. A 55; B 44; C 54, SRHt 237.15, (a. MBh), Cr. 1362, (CNN 7, CNP II 193, CNI I 230, CNG 179, CNT IV 242, CNM 189, CnT II 14.6, CnT III 7.65, CnT V 105), PP 2.17, H (HJ Km 48, HS Km 48, HM Km 48, HK 1.1, HP Km 32, HN Km 32, HH Km 48, HC Km 8.13–4), Vet Intr 32, MK(S) 90, VCsr 1.3, ŚP 202,

भुक्त्वा निविशतः स्थौल्यं तिष्ठतो बलवर्धनम् ।
आयुश् च क्रमतो नित्यं मृत्युर् धावति धावतः ॥ ५९ ॥
प्रस्तावसदृशं वाक्यं स्वभावसदृशं प्रियम् ।
आत्मशक्तिसमं कोपं यो जानाति स पण्डितः ॥ ६० ॥

SR 153.23. (a. ŚP), SSB 480.23, IS 1711, Su 224, Cf. JSAIL 34.52.

(*a*) काव्यशास्त्रवि° Cr, PP, H, Vet, MKS; गीतशास्त्रवि° (°शी° CNI I; गीतवाद्य°) CNI I, CNI IV, CnT, Vet(var.), PP(var.), ŚP, SR, SSB; काव्यगीतवि० PP (var.); काव्य(गी)तशास्त्रवि° PP(var.). (*hypermetric*); वेदशास्त्रवि० VCsr.

(*b*) गधति CNI I, HS; दृत्वति [ग°] CNM; धीमता CNM.

(*c*) तु [च] Cr (but CNM as above), H (with the exception of HJ, HM, HK, HH, HC), Vet, MKS, VCsr, SR, SSB; हि [च] CNI I, PP, D in Vet, ŚP; मूर्खानां C.

(*d*) व CNI I; च [वा] B, CNP II, PP(var.).

59. A 57; B 45; C 55; SRHt 238.26 (a. MBh).

(*a*) उक्त्वा [भु°] A; निविशित° A; तु विशत B; निषीदनः C; SRHt has only निविशतः and the editor adds (ल्यं ? स्थौल्यं).

(*b*) तिष्ठत्यपि बलीष्यले A.

(*c*) चङ्क्रमतो C.

VCsr 23.6 and VCjr 1 have the following verse :

भुक्त्वोपविशतस् तुन्दं भुक्तं संविशतः सुखम् (बलमुत्तानशायिनः VCjr) ।
आयुष्यं क्रममाणस्य (आयुर्वामकटिस्थस्य VCjr) मृत्युर्धावति धावतः ॥

60. A 58; B 46; C 56; SRHt 26.2 (a. MBh), Cr 695 (CV 14.15, CR 2.20, CNW 47, CNN 2, CNPh 102, CNI I 17, CNG 135, CNHU 9, CNT IV 123, CNN 120, CNMN 87, CPS 328.30), H (HJ 2.48, HS 2.47, HM 2.51, HP 2.44, HN 2.43, HK 2.51, HM 47.18–9, HC 63.8–9), Śto 322.33–4, SR 158. 250 (a. Cāṇakya), SSB 488.257,

परलोकोऽस्तु वा मा वा   त्याज्यमेवाशुभं बुधैः ।
यदि नास्ति ततः किं स्याद् अस्ति चेन् नास्तिको हतः ॥६१॥
विद्वत्त्वं च नृपत्वं च   नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा   विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥ ६२ ॥

VP 9.73, NT 48, Sama 1 प 55, IS 4287, Kk 97, Su 193, LN(P) 29. (cf. DhN(P) 30. Cf. K. 97). Cf. JSAIL 24.41.

(*a*) प्रस्तावसदृशी CNM, CNMN.

(*b*) सद्भावसदृशं H, SR, SSB, Sama; स्वभाव Śto (var.); सम्दसदृशं CNI I, प्रस्तावसदृशं CPS; प्रभावसदृशं (°वै°) CV(var.); °सदृशी क्रियम् NT; °सदृश IS, वचः [प्रि०] CNM, CNMN; मनः [प्रि०] CR.

(*c*) आत्मसमं (°शक्ति° om.) CRBh I; आत्मशक्ति समं CNMN; आत्मसदसमं CV(var.); क्रोधं (°धं) [को०] Śto, SRHt.

(*d*) कुर्वाणो न विनश्यति SR, SSB; कोपं जोजानाति स CNMN; यानाति [जा०] IS.

61. A 59; B 47; C 57; SRHt 13.9 (a. MBh).

(*a*) मा वास्तु [वा मा वा] A; व मास्तु [वा मा वा] B.

(*b*) कार्यम् [त्यज्यम्] A, B; एव शुभं A, B.

(*c*) स्यात् A.

(*d*) हितः A.

62. A 60; B 48; C 58; SRHt 26.1 (a. MBh), Cr 939 (CN 1, CS 1.46, CL 6.9, CNPN 34, CnT II 10.12 and 30.4, CnT III 7.22, CnT V 38, CnT I 20, CnV II 91, CPS 37.32), P (Pts 2.52, PtsK 2.56 and 129), VCjr 94, BhŚ 743, VS 3426, SR 38.7 (a. VS), SSB 291.7, SRK 32.6 (a. H), Pras 8.7, IS 6109, Sskṛ 53, DhN(P) 31 (cf. 15), ShD(T) 135 and 227, cf. SRN(T) 43. Cf. A. Weber's *Indische Studien* 15.337, Verse 113 in A. Weber's Siṁhāsanadvātriṁśikā and H. Duncan's Love Songs and Proverbs of Tibet, No. 612. Cf. Crn 78.

प्रत्यहं प्रत्यवेक्षेत धीमान् आत्मनि वेष्टितम् ।
किं नु तत् पशुभिस् तुल्यं किं नु सत्पुरुषैर् अपि ॥ ६३ ॥

यः करोति नरः पापं न तस्यात्मा ध्रुवं प्रियः ।
आत्मनैव कृतं पापम् आत्मनैवोपभुज्यते ॥ ६४ ॥

देहीति वचनद्वारा देहस्थाः पञ्च देवताः ।
सद्यो निर्यान्ति तं त्यक्त्वा ह्रीश्रीधीधृतिकीर्तयः ॥ ६५ ॥

(*a*) विद्वंश्चैव नृपश्चैव CN(var.); विद्यावलं च नृपतिं .IS; विद्वत्त्वं CL(var.); विद्यात्वं CS(var.); च second om. Pras.

(*b*) न हि तुल्यपरक्रमः(°मः; °मौ) CS; नैका VCjr(var.); नैतत् VC(var.); न हि CN(var.); कदाचः CL(var.); कदाचनः CL(var.).

(*c*) पूजिते CS(var.), CL(var.); पूजितो CS(var.), BhŚ; पूज्यतो IS.

(*d*) विद्वन CL(var.); विद्या CS(var.); पूजितें (°जे° CS[var.]; °तः CS[var.]) CL(var.), CS(var.); पूजयत् CS(var.).

63. A 61; B 49; C 58a; ŚP 1421, SR 153.2 (a. ŚP), SSB 480.2, IS 4240, Su 66, SS(OJ) 321.

(a) प्रत्यविक्षेत Su.

(b) नरश्चरितमात्मनः ŚP, SR, SSB, Su; ह्यात्मनो वृत्तमात्मना SS(OJ); आत्मविचेष्टितम् A, B.

(*c*) तु [नु] A; चेत् [तत्] C; मे [तत्] ŚP, SR, SSB, Su, SS(OJ).

(*d*) किन्नु SS(OJ); तु [नु] A; °षैः समम् SS(OJ); इति [अपि] ŚP, SR, SSB, Su.

64. A 62; B 50; C 59; SRHt 49.9 (a. Śrī Viṣṇupurāṇa), P(PP 3.152, PtsK 3. 174), IS 4999, SS(OJ) 330.

(*b*) तस्माद् (यस्माद्) आपद् (आवद्) ध्रुवं हतः (गतः) A,B; ततः स्वात्मवधप्रियः C;

(c) आत्मना निचितं C; आत्मना हि कृतं P.

(d) नान्यैर् एवोप° C; आत्मनैव हि भु° P; आत्मनैवापि भु° SS(OJ).

65. A 63; B 57; C 60; BhŚ 555, SR 73.6 (a. BhŚ), SSB 343.6, SRK 60.15 (a. ŚP), Srm 145.

न कश्चित् कृपणो नाम दाता वापि न विद्यते ।
अर्थिभाग्यविशेषेण दाताऽपि कृपणायते ॥ ६६ ॥

जन्मान्तरसहस्रेषु वियोगः संगलक्षणः ।
तथापि प्रणयश् चैव प्रियसंगममीहते ॥ ६७ ॥

संसारविषवृक्षस्य द्वयम् एवामृतं फलम् ।
सुभाषितरसास्वादः सज्जनैः सह संगमः ॥ ६८ ॥

(a) वचनं श्रुत्वा BhŚ, SR, SSB, SRK; वचनाद्वारे BhŚ(var.); °द्वारद् C(see *b*).

(*b*) आत्मस्थाः C(see *a*); हृदिस्थाः SRK.

(*c*) तत् क्षणादेव नश्यन्ति BhŚ (but some texts निर्यान्ति तद्वचः श्रुत्वा); मुखान्निर्गत्य गच्छति SR, SSB, SRK.

(*d*) ह्रीधीश्री° BhŚ; श्रीह्रीधी° C(var.), SR, SSB, SSK.

66. A 64; B 52; C 61.

(*a*) न om. A; कश्चिन्न [न क°] B.

(c) अर्थिनो भाग्यशेषेण C(var.).

67. A 65; B 53; C 62. *ab* also in H(MS) ZDMG 61.354.

(*a*) °सहस्राणि H.

(b) वियोगस्संग° A, B; सहसङ्गमः C; सङ्गमः क्षमः H.

(c) तथाप्यतिघृणं (°णः or °ण–) चेतः C.

68. A 66; B 54; C 63.

(c) °स्वादं A; °स्वादस् C.

(d) सज्जनेः A; सज्जनैस् C.

Cr 1019 (CV 16.18, CLS 8.11, CNP II 209, CNG 258, CNT IV 215, CNM 178, CNMN 143, CNB 134, CnT VII 69, CnT II 288, CPS 294.15), H (HJ 1.162, HS 1.145, HM 1.151, HP 1.117, HN 1.118, HK 1.153, HH 28.23-4, HC 39. 1-2) v. l., VN 3 v.l., SR 29.4 (a. H) and 88.2, SSB 47.4, and SSB 371.2, Sama 1 स 81, SuB 11.12, SRK 1.3, IS 6636, Su 279 have the following two verses :

त्यज दुर्जनसंसर्गं   भज साधुसमागमम् ।
कुरु पुण्यम् अहोरात्रं   स्मर नित्यम् अनित्यताम् ॥६९॥

संसारकटुवृक्षस्य द्वे फले अमृतोपमे (or एवामृतवत् फले)।
सुभाषितं च सुस्वादु (or as above CNP II, SR, SSB, SRK, SuB) संगतिः सुजने जने (or सज्जनैः सह) ॥ and
संसारविषवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतोपमे।
काव्यामृतरसस्वाद आलापः सज्जनैः सह ॥

69. A 67; B 55; C 64; Cr 428 (CV 14.20, Cv 6. 17, CN 'B', CS 1.100, CR 2.11, CNB 25, CnT II 9.4, CnT III 6.12, CnT II 102, CnT V 42, CnT I 24, CPS 294.13), H (HJ 3.23, HH 77.20-1, HS *ad* 3.22), BhŚ 519, GP 1.108, 26, ŚP 734, IS 2621, TK (OJ) 43, LN (P) 42 DhN (P) 408, NKy (B) 59. Cf. JSAIL 24.55.

(*a*) त्यजेद् CS(var.); त्यजं CR(var.); प्रज CN(var.); °सर्गं (°र्गा) CN(var.), CS(var.); CR(var.).

(*b*) भजेत् CN(var.); साधू° CS(var.); साधुसमागम CS(var.).

(*c*) पुण्येमहोरात्रं CS(var.); अहोरात्रि (°त्र CS[var.]; °त्रौ CR [var.]) CN(var.), CS (var.). CR (var.).

(*d*) त्यजमिथ्याप्रलापनम् (?) CN(var.); स्मरं CS(var.), नित्येम् (°त्य) CS(var.); नित्यं नजीवितं CN(var.); अनित्यतः (°ताः BhŚ; Cv[var.]), CV(var.), Cv(var.), BhŚ; अलाभयम् CR(var.); आलत्यता CS(var.); अनित्येताम् CS(var.); भज नित्यम् BhŚ (var.).

C adds after verse 64 following two unknown verses :

1* यद् अनर्थेषु सामर्थ्यम्   अर्थेष्व् अपि च विद्यते ।
हस्तस्थं न भवेत् कस्य   सर्वीयं सौगतं पदम् ॥ 65 ॥
(also quoted in Subh-v. 51)

2* शास्त्राविवेके यद् दुःखं   तद्विवेके च यत् सुखम् ।
नरके स्वर्गलोके वा   न तद् दुःखं न तत् सुखम् ॥66॥

(*a*) सामार्थ्यम् (var.).

(*c*) तस्य [कस्य] (var.).

(*d*) सर्वयं (var.).

(*e*) शास्त्रविवेके (var.).

(*f*) सद्विवेके (var.).

अव्यवस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयंकरः ।
व्यवस्थितः प्रसन्नात्मा कुपितोऽप्यभयंकरः ॥ ७० ॥

विपत्तौ किं विषादेन संपत्तौ विस्मयेन किम् ।
भवितव्यं भवत्य् एव कर्मणाम् ईदृशी गतिः ॥ ७१ ॥

कोऽतिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥ ७२ ॥

---

70. A 68 *cd/ab*, B 56 *cd* only (*ab* om.), C 67; SRHt 193.74 (a. MBh), PSh 2.22.
(a) °चित्तस् तु C.
(b) प्रसन्नोऽपि C; दयंकरः [भ°] A (see *d*).
(c) व्यवस्थितप्रस० PSh.
(*d*) ऽप्ययंकरः A (see *b*).

71. A 69; B 57; C 68; SRHt 49.10 (a. Śrī Viṣṇupurāṇa).
(*c*) विष्मयेन C(var.).
(*d*) इदृशी C.

72. A 70; B 57a; C 69; Cr 304 (CV 3.13, CN 71, CL 3.8, CvH 7.12, CNPh 41, CnT II 9.5, CnT III 5, CnT VI 43, CnT V 47, CnT VII 1, CPS 80.70), P (PT 1.17, PTem 1.14, PS 1.20, PN 2.15, PP 1.22, Pts 2.50 and 121, PtsK 1.22, PRE 1.19, PM 1.24, PD 315. 224), H (HJ 2.11, HS 2.11, HM 2.13, HP 2.12, HN 2.12, HK 2.13, HH 41. 19-20, HC 55. 9-10), VC (VCsr 20.9, VCjr 20.4), VS 313 and 2800 (Later a. P.), SuM 9.37, SR 162. 404 (a. Cāṇakya), SSB 493. 411 (a. P.), ŚKDr *ad* प्रियवादी (a. Cāṇakya), IS 1926, Old Syriac 1.11, ShD (T) 232. Cf. KSS 10.61, 121. Cf. JSAIL 24.34.
(*a*) हि [अति°] CV(var.); कियान् CN(var.); कोपिभारस् PS (var.); °भारस् C, PT, PD; °मार CN(var.); समार्थानां (°मां) CL(var.).
(*b*) को दुरो CN(var.); दूरे VCjr(var.); CL(var.); दुरि CN (var.); व्यवशा° CN(var.).

कर्तुम् इष्टम् अनिष्टं वा   कः प्रभुर् विधिना विना ।
कर्तारम् अन्यम् आरोप्य   लोकस् तुष्यति कुप्यति ॥ ७३ ॥

आचारः कुलम् आख्याति   देशम् आख्याति भाषणम् ।
संभ्रमः स्नेहम् आख्याति   वपुर् आख्याति भोजनम् ॥७४॥

अलसो मन्दबुद्धिश्च   सुखितो व्याधिपीडितः ।
निद्रालुः कामुकश् चैव   षडेते शास्त्रवर्जिताः ॥ ७५ ॥

(bd) tr. VC(var.).

(*c*) विदेशस् C, PT, PD; विदेश CN(var.); सुविद्यानां C, CV (var.), CN(var.), CL(var.), PS(but C in PS as above), PP(but A, *psi*, PLM in PP as above), Pts 2.121, PRE, VC(but ASG in VCjr as above) SuM; सुविर्याणां VCjr(var.); समार्थानां VCsr(var.); पल्लितानां (*sici !*) CN(var.).

(*d*) कोऽप्रयः CV(var.), CPS; कोऽप्रिये CL(var.); कोऽप्रियः CL(var.), SuM(var.).

73. A 71; B 60; C 72, SRHt 51. 5 (a. Vallabhadeva).

(*a*) कर्तुर् SRHt.

74. A 72; B 58; C 70; Cr 130 (CV 3.2, CR 8.77, CNP I 15, CNPh 95, CNPN 38, CNI I 213, CNG 26.6, CNM 14, CnT II 11.8, CnT III 7.30, CnT V 52, CPS 5.2), GP 1.115. 74, IS 870, Sama 1 आ 41, TK(OJ) 49, NŚ(OJ) 28, Ślt(OJ) 81. Cf. Śivapurāṇa, Śatarudrāsaṁ 34.18.

(*a*) आचार CNPh; आचारकु° CR(var.); आख्यतिर् (°ती) CV(var.); विख्याति CNPN.

(*b*) देशाम् CV(var.); आख्यती CV(var.); विख्याति CNPN; भाषितम् CR (but CRBh II as above), CNP I, CNPN; भाषणः CNPN; जल्पितं [भा°] CNMN, CNM.

(*c*) संगमः CR(var.); संभ्रम CV(var.); संमानः CNG; आदरः CV(var.); आनन्दः CR(var.); आख्यातिर् (°ती) CV (var); विख्याति CNPN.

(*d*) आख्याती CV(var.); विख्याति CNPN; भाजनं CV(var.); व°……°ति repeated twice CNI I.

75. A 73; B 59; C 71, Cr 1192 (CNF 48), SuB 3.20, IS 642, Su 112.

किं करोति गुणौघस् ते सरावपुटदीपवत् ।
वसुधाम्बरपर्यन्तं विनिवारितलोचनः ॥ ७६ ॥
अपि चण्डानिलोद्धूत- तरङ्गस्य महोदधेः ।
शक्यते प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥ ७७ ॥
साधवो यादृशा लोके सागराश्च न तादृशाः ।
साधवो यान्ति मर्यादां युगान्तेऽपि न सागराः ॥ ७८ ॥
सभायां योषितां मध्ये बहवः खड्गधारिणः ।
असिसंघट्टसञ्जात- विष्फुलिङ्गेषु दुर्लभाः ॥ ७९ ॥

(*b*) सुखी च Cr, SuB, IS; सुखिनो Su.
(*c*) चेति [चैव] C.

76. A 74; B–;C 73.
(*b*) शरावपुट° A.
(*c*) वासुधापारपर्यन्तो A.
(*d*) अनिवारितगोचरः C.

77. A 75; B—; C 74; Cr 1136 (CRT 7.4, CRC 7.10, CPS 187.35), GP 1.114, 8, IS 423, Su 77, SMS 2009.
(*ab*) अति° [अपि] Cr, IS, Su; अपि कल्यानिलस्यैव GP; °लोद्भ्रत—C(var.).
(c) शक्येत C; प्रसभं रोधो (रोद्धुं) Cr; वचसा [प्र०] A; बोद्धुं GP; रोण्ढुं (°ढुं) C(var.).
(d) ननु० A; नह्यरक्तस्य GP; ननुषक्तस्य (°सक्त° or °शक्त°) C(var.).
A. After 75 has an incomplete verse 76 not found any- where else reading :
3. गुणदोषाश्चापि·········
अनन्वयात् प्रथमो राशिः अभावादेव पश्चिमः ॥

78. A 77; B—; C 77. Cf. above No. 12.
(*b*) सागरा न हि ता° C.
(c) साधवः पान्ति C.

79. A 78; B—; C 75; Subh-v 99.

म्रियते मानम् आपन्नो न च याति पराभवम् ।
शिलास्तंभोऽतिभारेण भिद्यते नैव नम्यते ॥ ८० ॥

सतां स्वल्पमपि द्रव्यं कूपे जलम् इवाश्रयेत् ।
प्रभूतमप्यसाधूनां द्रव्यं जलम् इवार्णवे ॥ ८१ ॥

वरं तस्करसंबन्धः साधुभिः सह सङ्गमात् ।
तस्करो हि हरत्यर्थं साधुस्तु हृदयं हरेत् ॥ ८२ ॥

महत्स्व् अपि स्वदुःखेषु त्यक्तधैर्याः कृपात्मकाः ।
मृदुनाप्यन्यदुःखेन कम्पन्ते यत् तद् अद्भुतम् ॥ ८३ ॥

नोदयाय विनाशाय बहुनायकता ध्रुवम् ।
नो नमिष्यन्ति नश्यन्ति पद्मान्य् अर्कैस् तु सप्तभिः॥ ८४ ॥

(a) यो पीतां A.

(d) विस्फुलिङ्गेषु C.

80. A 79; B—;C 76; SRHt 126.3 (a. Vyāsaśataka).

(a) न य० च tr. SRHt.

(d) भिद्यते नावनम्यते A.

81. A 80; B—; C 89; Subh-v 114.

(*a*) महत्सात्पमपि A.

82. A 81; B—; C 92; SRHt 34.9, (a. Bṛhatkathā).

(a) साधुभिस्सह A, C; सुजनैः [सा°] SRHt.

(c) ऽपि [हि] A.

83. A 82; B—; C 88; Jātakamālā (Vyāghrī-jātaka) 1.17.

(*a*) स तास्व् A.

(*b*) व्यक्त° [त्यक्त°] Jāta° (better); °दुःखाः [°धै°] A; कृपात्मनः C(var.).

(*c*) मृदाव् अप्य् अन्यदुःखे तु A.

(*d*) कम्प्यन्ते C; विद्यन्ते [क°] A.

84. A 83; B—; C 90; Subh-v. 48.

(*a*) नोदयाश्च विनाशाया A.

(*b*) प्रभूते नाशितो ध्रु° A.

(*cd*) नो विनश्यति पद्मानि ह्यर्के स्वस्तं गतेऽपि च A.

उत्साहो रिपुवन् मित्रम् आलस्यं मित्रवद् रिपुः ।
अमृतं विषवद् विद्या- वनिताऽमृतवद् विषम् ॥ ८५ ॥

सर्पः क्रूरः खलः क्रूरः सर्पात् क्रूरतरः खलः ।
मन्त्रौषधिवशः सर्पः खलः केनोपशाम्यते ॥ ८६ ॥

---

85. A 84; B—; C 91; SRHt 236.6 (a. Pratāparudra), SMS.
(*a*) रिपुवत् C.
(*c*) उत्साहोऽमृतवद्विद्यात् C.
(*d*) प्रमादो [वनिता°] C; (मृत)वद् विषमङ्गना SRHt.

86. A 85; B 61; C 78; Cv 1052 (Cv 2.8, CN 24, CS 3.32, CnT II 3.3, CnT III 2.7 and 7.54, CnT VI 28, CnT V 89, CnT VII 47, CPS 358.16), BhŚ 785, PD 301.21, MK(S) 16, SuM 10.8, SR 54.33 (a. BhŚ), SSB 315.34, SRK 22.10 (a. ŚP), IS 6899, Pras 16.11, LN(P) 69, DhN(P) 126, NKy(B) 100, ShD(T) 173 (cf. 248).
(*a*) भजङ्ग क्रुर खल क्रुर CS(var.) (*sic !*); सर्प CS(var.), क्रुरः (both) CS(var.); क्रूर (°रस्; °रं) Cv(var.), CN(var.); खरः (°र) CS(var.); षर [ख°] CS(var.).
(*b*) सर्प्य CS(var.); सर्प Cv(var.); तस्मात् [सर्पात्] CN(var.); कौरपाधिकः [क्रू°] Pras; क्रुरतरः CS(var.); क्रुरतल CS (var.); क्रुरः खरखरः CS(var.); कूरतरं CS(var.); खरः (°रा) CS(var.); खले Cv(var.).
(*c*) मन्त्रेण शाम्यते सर्पो (°र्पः MK[S]) SR, SSB, SRK; मन्त्रैश्च (मन्त्रिण) शाम्यते (श°; सा°; °न्ते) सर्पो Cv(var.); मन्त्रौषयिवशः CN(var.); मन्त्रौषधीः वसे CS(var.); मन्त्रो° IS; °वशात् C, BhŚ, Pras; °वसात् C(var.); °वशी BhŚ (var.); वशे (°श) CS(var.); सर्प CS(var.).
(d) पुजनैव शाम्यते Cv(var.); न खलः शाम्यते कदा SR, SSB, SRK; दुर्जनः नैव (केनः) शाम्यते (श°; °ति) Cv(var.); खरः (°र) CS(var.); केन निवार्यते Cr (but Cv, CS, CN(var.) as above), SR, SSB, SRK, Pras; केन निवाध्यते CPS; कनापि शाम्यते MK(S); केन नशाम्यति Cv(var); °शाम्यति B, most Cāṇakya's verses.

बालार्कः शवधूमं च वृद्धस्त्री पल्वलोदकम् ।
आयुर्भयकरं नित्यं रात्रौ च दधिभोजनम् ॥ ८७ ॥
बालस्त्री मक्षिकातुण्डम् ऋषीणां च कमण्डलुः ।
स्रोतोऽम्बु मुखताम्बूलं नोच्छिष्टम् उपजायते ॥ ८८ ॥
राजाभिषेके शत्रुघ्ने कन्यादाने धनार्जने ।
विद्यासंग्रहणे रोगे कालक्षेपं न कारयेत् ॥ ८९ ॥
पक्षिणां बलम् आकाशं मत्स्यानाम् उदकं बलम् ।
दुर्बलस्य बलं राजा बालानां रुदितं बलम् ॥ ९० ॥

---

87. A 86; B 62; C9 2a; ŚP 628; NT 24; IS 7593. Cf. Cr 1962; cf. NŚ (OJ) 8.1.

(a) शवधूनश्च B; पर्णधूमश्च C; प्रतधूमं च ŚP, NT.

(b) वृद्धस्त्री NT; वृद्धस्ती (for °स्त्री) B; वृद्धं स्त्रीं ŚP.

(c) आयुक्षयकरन् C; आयुष्कामो न सेवेत ŚP.

(cd) रात्रौ दध्यन्नभुक्तिश्च आयुः क्षीणं दिने दिने NT.

B adds after 62 two verses 63 and 64 not found in other sources :

4* वृद्धार्को होमधूमश्च बालस्त्री झर्झरोदकम् ।
आयुर्वर्धनमेते च निशायां क्षीरभोजनम् ॥63॥

5* सक्त्वार्द्रकदधिश्राणा तिलतैलानि निश्यदन् ।
त्यज्यते रूपवाक्श्रीभिः पुष्पितस्त्रीरतो यथा ॥64॥

88. A 87; B 65; C93.

(a) °तुण्ड C; °तुण्डं A, C(var.).

(b) कमण्डलुम् C.

(c) स्रोतोम्बुफलताम्बूलं (°फलं ता°) C.

89. A 88; B 66; C 94; SRHt 191.44 (a. MBh).

(*c*) विद्याग्रहणरोगेषु C; विद्याया ग्र° SRHt.

90. A 89; B 67; C 95; SRHt 238.33 (a. Nīti), NT 67, IS 7579, (cf. LN (P) 118, DhN (P) 149, NKy (B) 146, NŚ (OJ) 2.10). Variant of Cr 475.

(a) पक्षीणां NT; आकशो IS.

अनभ्यासे विषं शास्त्रम् अजीर्णे भोजनं विषम् ।
दरिद्रस्य विषं गोष्ठी वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥ ९१ ॥

(b) उ° व° tr. NT, IS.

(c) बलो C.

(d) बालस्य AC; रोदनं B, C, NT.

C adds after 95 two verses 96 and 97 not found in other MSS of Vyās.; the first appears also in SRHt 54.40 (a. Pratāparudra), the second is not known to me :

6* उत्पलस्यारविन्दस्य मत्स्यस्य कुमुदस्य च ।
एकयोनिप्रसूतानां तेषां गन्धः पृथक् पृथक् ॥ 96 ॥

7* महताम् आश्रयं प्राप्य लघिष्ठोऽप्य् अभिवर्धते ।
मेरुपर्वतम् आश्रित्य सौवर्ण्यम् इव पक्षिणाम् ॥ 97 ॥

(*d*) गन्धाः C.

(*g*) मेरुपर्वतम् C(var.).

(*h*) सौवर्णं C(var.).

91. A 90; B 68; C 98; SRHt 236.4 (a. Daṇḍanītti), Cr 463 (CV 4.15, CN 96, CS 1.15, CNŚlK, CNS 42, CvGt8.19, CnT II 27.9, CnT V 44, CnT VII 58, CPS 102.54 [cf. Cr 1952—CvH 8.15, CvL I 8.24, CvL II 8.18; and Cr 1953–Cv Gt 4.17], H(HJ Km 22, HS Km 21, HM Km 22, HK Km 22, HH 3.10-1), ŚKDr *ad* विषः (a. Cāṇakya), SR 162.423 (a. Cāṇakya); SuB 3.24, IS 2836, Sama 1 अ 18, NT 54, Su 11 and 123, NŚ(OJ) 1.3, Ślt (OJ) 59, (cf. ShD(T) 10). Cf. JSAIL 24.84.

(*a*) दुरधीता (दुरा°) विषं (°षः) विद्या (दराकं वृषं वि° or विषं कुपठिता वि°) CS, Cv, CN; विद्या [शा°] Sama.

(*b*) विषं व्याधिरुपेक्षिता (°तः) Cv, CN(var.); चाजी° CN (var.); अजीर्णं (°ने CV[var.]); CN(var.), CS(var.), CV(var,); भोजंन CV(var.); भो° वि° tr. CN (var.); वृष भाजनं [भो° वि°] CS(var.); वृषं CS(var.),

(*c*) वि° गो° द° tr. CN, CS, H, SR, SuB, Sama; वृष CS (var.); गोष्ठिर् (°ष्ठिः CvL I) CS(var.), CvL I; गोष्ठि

शतेषु जायते शूरः सहस्रेषु च पण्डितः ।
वक्ता शतसहस्रेषु दाता भवति वा न वा ॥ ९२ ॥
चिबुके यस्य रोमाणि न च रोमाणि गण्डयोः ।
तेन मैत्री न कर्तव्या ह्यपि शून्या वसुन्धरा ॥ ९३ ॥

(°ष्ठी CV[var.]) CS(var.), CV(var.); सभा [गो°] H, Sama; दरिद्रस्ये CS(var.).

(*d*) वृद्धस्ये CS(var.); तरुणो (°णि; °नि) CS(var.); भावन [त°] CN(var.); न हि किं वि° CN(var.); वृष (°षं) CS(var.).

C after 93 has two verses : 99 and 100; the first appears as No 29 of this Vyās. and 100 appears in Cr 2088 (CNW 76, CNL 95), ŚKDr *ad* स्वभाव (a. Cāṇakya), TP 369, Balundarśane 85, IS 7303. The latter verse reads :

8* स्वभावो यादृशो यस्य न जहाति कदाचन ।
अङ्गारः शतधैतेन मलिनत्वं न मुञ्चति ॥

(c) अङ्गारश्शतधौतोऽपि C.

92. A 91; B 69; C 101; SRHt 16.3 (a. MBh); Cr 1971 (CNM 117, CNMN 84, CNI IV 120), Vet 12 (p 155), SR 70.1, SSB 339,1, IS 6365, Su 163 and 285, Srm 130, ShD(M) 132.

(*b*) सहस्रेष्वपि Su.

(*c*) दशसहस्रेषु SR, SSB.

(*d*) दाता जगति दुर्लभः C.

93. A 92; B 70; C 79; ŚP 1476; IS 2295.

(a) हृदये [चि°] C; चिंबुके ŚP(MS); लोभानि [रा०] ŚP(MS)

(b) न सन्ति च कपोलयोः A, C; भद्यसि (वत्तसि) [रो°] ŚP; गल्लयोः [ग°] ŚP.

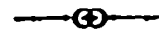
(*c*) तेन सख्यं न कुर्वीत ŚP (but one MS as above).

(d) यदि निर्मानुषं जगत् (व्रजेत्) ŚP; अपि A; न हि [ह्यपि] C.

अग्निं प्रदीपं काष्ठं च रुधिरं मलिनाम्बरम् ।
मित्रस्वजनबन्धूनाम् अन्तरेण न संहरेत् ॥ ९४ ॥
अतिदीर्घो महामूर्खो मध्यमश्च विचक्षणः ।
वासुदेवं पुरस्कृत्य सर्वे वामनकाः शठाः ॥ ९५ ॥
कर्मापराधात् सत्त्वानां विनाशे समुपस्थिते ।
अनयो नयरूपेण बुद्धिम् आक्रम्य तिष्ठति ॥ ९६ ॥
आयुष्मान् प्राङ्मुखो भुञ्जात् धनवान् दक्षिणामुखः ।
पश्चिमे तु यशस्वी स्यान् न कदाचिद् उदङ्मुखः ॥ ९७ ॥
विद्वद्भिर् अभिसंबन्धाद् अधमो भाजनं भवेत् ।
पाषाणोऽपि मणिस्पर्शाज् जायते भूषणं परम् ॥ ९८ ॥

इति व्यासशतकं समाप्तम्[1] ।

1/ B has इति व्याससुभाषितं समाप्तम् ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ महागणपतये नमः ॥

94. A 93; B 71; C 80.
(c) मित्रसज्जन° C.
(d) संचरेत् B.

95. A 94; B 72; C 81.
(b) मध्ययस् तु C; महात्मनः [वि°] B.
(d) सर्वे वा नतां गताः *(sic !) B contra metrum*; वामनकाश्शठाः C.

96. A 95; B—; C. 83.

97. A 96; B—; C 82. Cf. Mn 2.52.
(a) प्राङ्मुखः खादन् C.
(c) पश्चिमेन C; स्यात् A.
(d) न च खादेद् [न क°] C.

98. A 97; B—; C 84; SRHt 230.5 (a. Vyāsaśataka).
(b) अर्थं हरति rest missing A; अर्थं वहति भारती C.
(d) भूषणं महत् A; भूषणार्हकम् C.

C has निमि and some texts add the following verse :

वन्दे मुनीन्द्रं विध्वस्तमोहध्वान्तं विकल्पषम् ।
सवितेवारविन्दं यो मनसः संप्रबोधते ॥

B adds at the end of the MS (73) the following unknown to me verse not found in other texts of Vyās :

9* प्रमाणं नैव जन्तूनाम् उत्तरक्षणजीवने ।
परमोच्छ्वासकाले यत् कर्तव्यं तत् सदा कुरु ॥

A adds at the end of MS two (98 and 99) verses not found in other texts of the Vyās; both these verses are well-known and deal with similar subject matters :

10* केतकीकुसुमं भृङ्गः खर्जमपि च सेवते ।
दोषाः किं नाम कुर्वन्ति गुणापहृतचेतसः ॥ 98 ॥

This verse appears also in ŚP 822, VS 724, SRK 185.8 (a. ŚP), SR 81.8 (a. VS), SSB 356.16, IS 7845, Any 79.35 and 126.150, Sub 11.9, VP 10.69.

(b) खण्ड्यमानोऽपि से° ŚP, SRK, SR, SSB; पीड्यमानोऽपि से° VS.

(c) दोषान् किन्नम पश्यन्ति B.

11* गुणाः कुर्वन्ति दूरत्वं दूरेऽपि वसतां सताम् ।
केतकीगन्धमाघ्राय षट्पदो याति दूरतः ॥ (99)

This verse appears also in Cr 343 (CS 1.45, CL 7.2, CNI I 41, CNG 41, CNT IV 187, CnT II 11.7, CnT III 7.29, CnT, V 51, CKl 34), MK (MK(P) 39, MK(S) 40, MK(GOS) 42, ŚP 290, SR 81.1 (a. ŚP), SSB 355.2, SRK 52.1 (a. Prasaṅgaratnāvalī), IS 2128, ShD (T) 138, VŚ (T) 6, SRN(T) 8 cf. Dhammapada 54.

(*a*) गुणा CS(var.), कुर्वन्त्य दुल्लत्वं CS(var.); कुर्वन्त्य दूरत्वं (°रे°) C(var.); इरत्वं CNI I.

(b) दूरेषु B; दूरेदूपि (*sic !*) CS(var.) (hypermetric); वसता CS(var.).

(*c*) केटकी° CS(var.).

(d) स्वयं गच्छन्ति (°ति CL, CS[var.]; यान्ति च CL[var.]) षटपदाः (सट्° CL(var.); खट्° CS[var.]; °पदा or °पदः CL[var.], CS[var.]) all other texts; स्वयमायान्ति षटपदा (°दाः) CL(var.), MK, ŚP, SR, SSB.

C adds after 86 one verse (87) not found in other texts of Vyās, but a well-known one; it, was borrowed from the Hitopadeśa.

12* महानप्यल्पतां याति निर्गुणे गुणवानपि ।
आधाराधेयसंबन्धात् गजेन्द्र इव दर्पणे ॥ 87 ॥

It appears in H(HJ 3.13, HS 3.12, HrM 3.12, HP 3.12, HN 3.12, HH 75.2–3, HC 99.2–3), SR 164.498 (a. H.). SSB 496.498, IS 4760, Kt 102, KtR 102, SS(OJ) 309.

(*a*) अपतामेपि SS.

(*b*) निर्गुणो H(var.); गुणविस्तरः all texts but C.

(c) आधाराधेनुस्वभवत्वाद् SS(OJ); आधाराधेयभावेन all other texts.

APPENDIX I[1]

ADDITIONAL VERSES ATTRIBUTED IN THE SŪKTIRATNAHĀRA TO VYĀSAŚATAKA

1. अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च ।
स्वकालं नातिवर्त्तन्ते तथा कर्माणि देहिनाम् ॥
49.6=MBh(Bh) 12.174, 12 and 13.7.23 and Cr 11.

2. अदीर्घदर्शिभिर्मूढैः क्रूरैरैन्द्रियकैरपि ।
हसद्भिः क्रियते कर्म रुदद्भिरनुभूयते ॥ 49.3

3. अध्रुवेण शरीरेण प्रतिक्षणविनाशिना ।
ध्रुवं यो नार्जयेद् धर्मं स शोच्यो मूढचेतनः ॥
29.10 = VCvr 13.1[2]

4. अहन्यहनि भूतानि सृजत्येव प्रजापतिः ।
अद्यापि न सृजत्येकं योऽर्थिनं नावमन्यते ॥223.5

5. अहो कुटिलबुद्धीनां दुर्ग्राह्यमसतां मनः ।
अन्यन्मनसि कण्ठेऽन्य- दन्यदोष्ठपुटे स्थितम् ॥41.18

6. आकारमात्रविज्ञात- संपादितमनोरथाः ।
धन्यास्ते ये न शृण्वन्ति दीनानां प्राणिनां गिरः ॥
215.1 = BhPr 91

7. इदं कृतमिदं कार्यम् इदमन्यत् कृताकृतम् ।
एवमीहासमायुक्तं कृतान्तः कुरुते वशे ॥
58.6 = MBh(Bh) 12.169.19

8. कायस्थेनोदरस्थेन मातुरामिषशङ्कया ।
अन्त्राणि यन्न भुक्तानि तस्य हेतुरदन्तता ॥140.3

---

1) For explanation see page (xxxvi) para 12.

2) SRHt 29.11 = Vyās. 23

9. कुसुमस्तवकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः ।
मूर्ध्नि वा सर्वलोकस्य शीर्यते वन एव वा ॥
136.2 [3] = BhŚ 34 and Cr 293

10. गुणवत्सु गुणाल्पोऽपि याति विस्तीर्णतां नरः ।
पतितः स्वादुविमले तैलबिन्दुरिवाम्भसि ॥
230.4 [4]

11. तप्यते याति सन्धानं द्रवीभवति नम्यते ।
मृदु दुर्जनचित्तेन किं लोहमुपमीयते ॥42.32

12. तेजसा सह जातानां वयः कुत्रोपयुज्यते ।
बालस्यापि रवेः पादाः पतन्त्युपरि भूभृताम् ॥62.22

13. न कालो दण्डमुद्यम्य शिरः कृन्तति कस्यचित् ।
कालस्य बलमेतावद् विपरीतार्थदर्शनम् ॥
58.7 = MBh(Bh) 2.12,11

14. न बुद्धिर्धनलाभाय न जाड्यमसमृद्धये [5] ।
कर्मपर्यायवृत्तान्तं प्राज्ञो जानाति नेतरः ॥
49.8 = MBh(Bh) 5.38, 30 and 12.168, 21

15. नीचः प्रकृतितीव्रत्वान् मानितोऽपि च बाधते ।
शिरसि स्थाप्यमानोऽपि दशत्येव भुजङ्गमः ॥
43.40 [6]

16. परनिन्दा जन्मफलं परव्यापत्तिरुत्सवः ।
परदोषोपलंभश्च खलानां निधिदर्शनम् ॥41.28

17. मा तात वृद्धान् परिभूः शिक्षस्वागमयस्व च ।
अहेरिव हि धर्मस्य सूक्ष्मा दुरधिगा गतिः ॥
190.31

---

3) SRHt 163.3 = Vyās 80
4) SRHt 230.5 = Vyās 98
5) SRHt has जाळ्यमसमृद्धये
6) SRHt 43.41 = Vyās 22

18. यं यमिच्छेद् यथाकामं तं तमेव तथाप्नुयात् ।
यदि न स्यात् पराधीनं पुरुषस्य क्रियाफलम् ॥ 49.7

19. यच्छ्रुतं न विरागाय न धर्माय न शान्तये ।
सुबद्धमपि शब्देन काकवाशितमेव तत् ॥ 28.7

20. यथा छायातपौ नित्यं सुसंबद्धौ निरन्तरम् ।
तथा कर्म च कर्ता च संबद्धौ सर्वजन्तुषु ॥

49.4 = MBh(Bh) 13.1, 68, P(PP 2.136, Pts 2.147, PtsK 2.136, PM 2.47), PdP, Bhūmikh. 81.51.

21. यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥

49.5 = MBh(Bh) 12.174, 16 and 13.7, 22, P(PT 2.106, PTem 2.95, PP 2.135, Pts 2.155, PtsK 2.134, PT2 2.95, PM 2.46), Cr 806, PdP Bhūmikh. 81.47, GP 1.113, 53-4

22. यस्तु वेदे च वाक्ये च ग्रन्थधारणतत्परः ।
न च ग्रन्थार्थतत्त्वज्ञस् तस्य तद्धारणं वृथा ॥29.9[7]

23. विषस्य विषयाणां च दूरमत्यन्तमन्तरम् ।
उपभुक्तं विषं हन्ति विषयाः स्मरणादपि ॥

259.4 = Cr 1955, BhŚ 751

24. सदृशात् पुरुषं सद्यः पातयन्तीम् अधस्तराम् ।
कथयन्ति कथं प्राज्ञा याच्ञां लाघवकारिणीम् ॥223.4

25. समाश्रयबलादेव गरुडं यान्तमध्वनि ।
पिनाकपाणिपाणिस्थः कुशलं पृष्टवानहिः ॥230.3[8]

---

7) SRHt 29.11 = Vyās. 23

8) SRHt 230.4=Appendix Io and SRHt 230.5=Vyās 98.

APPENDIX II[1]

ADDITIONAL VERSES ATTRIBUTED IN THE SŪKTIRATNAHĀRA TO VYĀSA

1. अञ्जनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मीकस्य च सञ्चयम् ।
अवन्ध्यं दिवसः कुर्याद् दानाध्ययनकर्मसु ॥
187.2 = Cr 15, HJ 2.9, GP 1.113,8.

2. अनुगन्तुं सतां वर्त्म यदि कृत्स्नं न शक्यते ।
स्वल्पमप्यनुगन्तव्यं मार्गस्थो नावसीदति ॥187.1

3. गृहमध्यनिखातेन धनेन रमते यदि ।
स तु तेनानुमानेन मेरुणा किं न जीव्यते ॥217.8

4. द्वावम्भसि विनिक्षेप्यौ गाढं बद्ध्वा गले शिलाम् ।
धनिनं चाप्रदातारं दरिद्रं चातपस्विनम् ॥
187.4 = MBh(Bh) *ad* 5. 33.54 (180*).

5. प्रावृण्मेघस्य मालिन्ये दोषः को भूरिवर्षिणः ।
शारदाभ्रस्य शुद्धत्वं वद कुत्रोपयुज्यते ॥
215.3[2]

6. यदशक्यं न तच्छक्यं यच्छक्यं शक्यमेव तत् ।
नोदके शकटं याति न नौर्वा गच्छति स्थले ॥
178.3 = P(PT 2.20, PTem 2.20, PS 2.15, PN 1.13, PRF 2.8), HJ 1.92

7. स एवैकधुरो नृणां यः कश्चित् त्यागवारिणा ।
निमार्ष्टि प्रार्थितः पांसु धूसरं मुखमर्थिनाम् ॥215.4

8. सेतुं दृष्ट्वा समुद्रस्य भ्रूणहा गुरुतल्पगः ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यः कृतघ्नोऽपि विशुध्यति ॥221.2

---

1) For explanation see page (xxxvi) para 12.

2) Most of the texts in which this verse also occurs (ŚP 768, SR 211.1, SSB 590.1, Pad 105.75, SRK 172.6, RJ 237 begins with प्रावृषेण्यस्य.

APPENDIX III[1]

CORRELATION OF THE PRIMARY AND ANCILLARY SOURCES AND THE VYĀSA-SUBHĀṢITA-SAṀGRAHA

A	B	C	Vyās
1	1	1	1
2	2	2	2
3	3	3	3
4	—	4	4
5	—	5	5
6	—	7	7
7	—	8	8
8	—	9	9
9	—	10	10
10	—	13	11
11	—	11	12
12	—	17	13
13	—	14	14
14	—	15	15
15	4	16	16
16	5	6	6
17	6	12	17
18	7	85	18
19	8	18	19
20	9	19	20
21	10	20	21
—	11	21	22
22	12	22	23
23	13	86	24
24	14	23	25
—	15	24	26

1) For explanation see page (xxxvi) para 12.

A	B	C	Vyās
25	16	25	27
26	17	26	28
27	18	99	29
28	19	27	30
29	20	28	31
30	21	29	32
31	22	—	33
32	23	30	34
33	24	31	35
34	25	32	36
35	26	33	37
36	27	34	38
37	28	35	39
38	29	63	40
39	30	37	41
40	31	38	42
41	32	39	43
42	—	40	44
43	33	41	45
44	34	42	46
45	35	44	48
46	—	43	47
47	36	45	49
48	37	46	50
49	38	47	51
50	39	48	52
51	40	49	53
52	—	52	54
53	41	53	55
54	42	50	56
55	44	54	58
56	43	51	57
57	45	55	59
58	46	56	60
59	47	57	61

A	B	C	Vyās
60	48	58	62
61	49	58a	63
62	50	59	64
63	51	60	65
64	52	61	66
65	53	62	67
66	54	63	68
67	55	64	69
—	—	65	1*
—	—	66	2*
68	56	67	70
69	57	68	71
70	57a	69	72
71	60	72	73
72	58	70	74
73	59	71	75
74	—	73	76
75	—	74	77
76	—	—	3*
77	—	77	78
78	—	75	79
79	—	76	80
80	—	89	81
81	—	92	82
82	—	88	83
83	—	90	84
84	—	91	85
85	61	78	86
86	62	92a	87
—	63	—	4*
—	64	—	5*
87	65	93	88
88	66	94	89
89	67	95	90

1. C 99, see above Vyās 29

A	B	C	Vyās
—	—	96	6*
—	—	97	7*
90	68	98	91
—	—	100[1]	8*
91	69	101	92
92	70	79	93
93	71	80	94
94	72	81	95
95	—	83	96
96	—	82	97
97	—	84	98
—	73	—	9*
98	—	—	10*
99	—	—	11*
—	—	87	12*

श्लोकानुक्रमणिका[1]

1) N refers to footnotes.

ADDENDA AND CORRIGENDA

p. 3. footnote to 9 (*b*) line 2 : read "द्विविध्म" instead of "द्विविश्य".

p. 4. footnote to 11 (*d*) line 2 : read "om" instead of "on".

p. 5. footnote to 12 (*c*) line 1 : read "भेदम्" instead of "ये—".

p. 7. footnote to 18 line 1 : add after "C 85"— "SS(OJ) 443".

p. 8. footnote to 23 (*b*) line 1: read "लम्बते" instead of "लन्बते".

p. 23. footnote to 59 (*b*) read "बलीष्मते" instead of "बलीष्यले".

p. 28. footnote to 72 line 8 instead of "(Later a. P)" read : "(latter a. P), SRHt 237. 18 *cd/ab* (a. MBh), Sub 78, Sama 1 क 72 and 2 क 9, VP 7. 18 and 9. 44".